

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

О. Ю. Нікітченко

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ
ТА ТЕХНОГЕННОЮ БЕЗПЕКОЮ

*(для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності
7.17020201, 8.17020201 – Охорона праці (за галузями))*

Нікітченко О. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Державне управління охороною праці та техногенною безпекою» (для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 7.17020201, 8.17020201 – Охорона праці (за галузями)) / О. Ю. Нікітченко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 65

Автор: к.т.н., доц. О. Ю. Нікітченко

Рецензент: к.т.н., доц. В. І. Заїченко

Затверджено на засіданні кафедри «Охорони праці та безпеки життєдіяльності», протокол № 21 від 22.05.2014 р.

© О. Ю. Нікітченко, 2015
© ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015

З М І С Т

ВСТУП.....	4
Змістовий модуль 1 Система державного управління охороною праці в Україні.....	6
ТЕМА 1 Правові основи працевохоронної політики в Україні.....	6
ТЕМА 2 Органи державного управління охороною праці в Україні.....	14
ТЕМА 3 Державні соціальні гарантії працюючих в Україні.....	18
Змістовий модуль 2 Державне управління промисловою безпекою.....	20
ТЕМА 4 Законодавча база державного управління промисловою безпекою.....	20
ТЕМА 5 Органи державного управління промисловою безпекою та їх повноваження.....	27
Змістовий модуль 3 Підготовка та атестація керівників та спеціалістів, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки.....	32
ТЕМА 6 Порядок організації навчання та перевірки знань керівників підприємств та спеціалістів, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки.....	32
ТЕМА 7 Принципи розробки заходів по забезпеченню охорони праці, виробничої санітарії, протипожежного стану та охорони навколишнього середовища на об'єкті підвищеної небезпеки	37
Змістовий модуль 4 Системи управління промисловою безпекою.....	44
ТЕМА 8 Етапи розроблення і подальшого вдосконалення системи управління промисловою безпекою.....	44
ТЕМА 9 Мета та завдання управління промисловою безпекою	48
ТЕМА 10 Функції і методи управління промисловою безпекою.....	53
Змістовий модуль 5 Організаційні заходи з попередження, локалізації і ліквідації наслідків техногенних аварій і катастроф.....	55
ТЕМА №11 Організаційні заходи з попередження, локалізації і ліквідації наслідків техногенних аварій і катастроф.....	55
ТЕМА № 12 Організація і проведення режимно-обмежувальних заходів в зонах стихійних лих і техногенних катастроф.....	57
Список джерел.....	63

ВСТУП

У ст. 43 Конституції України сказано: "Кожен має право на належні, безпечні й здорові умови праці". Це ключове положення Конституції безумовно повинно визначити суть державної політики в галузі охорони праці.

Для досягнення максимальної ефективності систем управління охороною праці необхідно забезпечувати їх високоефективну роботу як на державному, так і на регіональному, галузевому та виробничому рівнях.

Застосування економічних важелів, суворі вимогливість з боку керівників усіх рівнів та наглядових і контролюючих органів щодо охорони праці, впровадження й ефективне функціонування систем управління охороною праці на всіх рівнях – це запорука запобігання травматизму, профзахворювань, аварій та пожеж на виробництві.

Все це може бути досягнуто лише за умови впровадження в Україні (у відповідності з існуючою законодавчою базою та вимогами МОП) сучасних високоефективних систем управління охороною праці, що потребує підготовки кваліфікованих кадрів, здатних вирішувати відповідні завдання.

Формуванню у майбутніх фахівців у галузі охорони праці здібностей та умінь забезпечувати управлінські функції покликана дисципліна "Державне управління охороною праці та техногенною безпекою", яка передбачена галузевим стандартом вищої освіти України. Метою практичних занять є закріплення отриманих знань і засвоєння студентами основних положень курсу при розгляді конкретних проблем та ситуацій.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста галузь знань 1702 «Цивільна безпека», спеціальність 7.17020201 «Охорона праці (за галузями)», кваліфікація – 2149.2 «Інженер з охорони праці».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є правові, організаційно-технічні, соціально-економічні та психологічні питання знань та умінь з організації управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні, визначеного відповідними державними стандартами освіти, чинними законами, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників підприємств міського господарства по відношенню до результатів своєї професійної діяльності.

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у майбутніх фахівців (спеціалістів та магістрів) умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду.

Завдання вивчення дисципліни передбачає забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні державні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці;
- основні поняттями системи управління охороною праці й системним мисленням, при якому питання системного підходу до управління охороною праці оцінюються як найважливіші пріоритети в професійній діяльності;
- систему реалізації вертикалі державного управління промисловою безпекою;
- законодавчу базу державного управління промисловою безпекою;
- наукові й організаційні основи безпеки виробничих процесів і стійкості виробництв в надзвичайних ситуаціях.

вміти:

- застосовувати положення законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці при виконанні виробничих та управлінських функцій;
- організовувати діяльність виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
- аналізувати й оцінювати небезпечні і шкідливі виробничі фактори;
- керувати діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
- застосовувати й нарощувати отримані знання щодо діяльності комісії з питань охорони праці.

Змістовий модуль 1

Система державного управління охороною праці в Україні

ТЕМА 1 Правові основи працезахоронної політики в Україні

Державна політика України щодо охорони праці виходить із конституційного права кожного громадянина на належні безпечні і здорові умови праці та пріоритету життя і здоров'я працівника по відношенню до результатів виробничої діяльності. Реалізація цієї політики має забезпечити постійне **поліпшення умов і безпеки праці**, зменшення рівнів травматизму та професійної захворюваності.

Регулювання трудових відносин в Україні виробляється на підставі законодавства про працю, зокрема, Кодексу Законів про працю. Згідно зі ст. 3 КЗпП, законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Загальні положення містять норми, що визначають предмет, сферу дії, функції трудового права, принципи правового регулювання, єдність і диференціацію, суб'єктів трудового права, їх правовий статус. Належне місце в загальних положеннях має бути відведено нормам, що закріплює право на працю, його поняття, зміст, гарантії.

Чинним трудовим законодавством передбачено **гарантії здійснення працівниками своїх прав і відповідальність за виконання трудових обов'язків. Гарантії трудових прав встановлені при прийомі на роботу, зміні трудового договору, його припинення.**

Гарантії, що стосуються охорони праці, встановлені статтями 153-173 КЗпП, Законом "Про охорону праці" та відповідними спеціальними нормативними актами.

Розглянемо трохи більше права громадян.

Гаранти прав громадян на охорону праці. Відповідно до Закону «Про охорону праці»

Стаття 5. Права на охорону праці під час укладання трудового договору

Умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці.

Під час укладання трудового договору **роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору.**

Працівнику не може пропонуватися робота, яка за медичним висновком протипоказана йому за станом здоров'я. До виконання робіт підвищеної небезпе-

ки та тих, які потребують професійного добору, допускаються особи за наявності висновку психофізіологічної експертизи.

Усі працівники згідно з законом підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 6. Права працівників на охорону праці під час роботи

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства.

Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої він є, або уповноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці.

За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток. Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку.

Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства.

На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

Стаття 7. Право працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці

Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

У разі роз'язного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством.

Протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен, не пізніш як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Стаття 8. Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами

На роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкоджувальні засоби. Працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха тощо, що не передбачені трудовим договором, повинні бути забезпечені зазначеними засобами. Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці та колективного договору.

У разі передчасного зношення цих засобів не з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором.

Згідно з колективним договором роботодавець може додатково, понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

Стаття 9. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті

Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника, здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".

Роботодавець може за рахунок власних коштів здійснювати потерпілим та членам їх сімей додаткові виплати відповідно до колективного чи трудового договору.

За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності

або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. У разі неможливості виконання потерпілим попередньої роботи проводяться його навчання і перекваліфікація, а також працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій.

Час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і в пільгових розмірах у порядку, встановленому законом.

Стаття 10. Охорона праці жінок

Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних з санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Праця вагітних жінок і жінок, які мають неповнолітню дитину, регулюється законодавством.

Стаття 11. Охорона праці неповнолітніх

Не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду.

Порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положенням, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Вік, з якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються законом.

Стаття 12. Охорона праці інвалідів

Підприємства, які використовують працю інвалідів, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників.

У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій.

Залучення інвалідів до надурочних робіт і робіт у нічний час можливе лише за їх згодою та за умови, що це не суперечить рекомендаціям медико-соціальної експертної комісії.

Стаття 13. Обов'язки роботодавця щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці

Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці.

Стаття 17. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій
Роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року. За результатами періодичних медичних оглядів у разі потреби роботодавець повинен забезпечити проведення відповідних оздоровчих заходів.

Робочий час

Робочий час – це встановлений законодавством відрізок календарного часу, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, графіком роботи або умов трудового договору повинен виконувати свої трудові обов'язки.

Конституція України в ст. 45 передбачає, що працюючим гарантується встановлена законом тривалість робочого часу.

Тривалість робочого часу встановлюється як у централізованому порядку, так і на рівні локального регулювання. І якщо раніше встановлені на законодавчому рівні норми, що регулюють тривалість робочого часу, були імперативними, то в сучасних умовах спостерігається тенденція колективно-договірного та індивідуального (в рамках трудового договору) регулювання тривалості робочого часу. Держава лише встановлює певну межу тривалості робочого часу. Так, відповідно до ст. 50 КЗпП України нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. Така тривалість робочого часу називається нормальний робочий час. Причому, слід зазначити, що передбачені законодавцем гарантії відносно граничної тривалості робочого часу поширюються на працівників підприємств усіх форм власності (Ст. 3 КЗпП України).

Гарантії щодо відпусток і часу відпочинку

Відповідно до Конституції України громадяни нашої країни користуються правом на щорічний, вільний від основної роботи, час. Для відпочинку видаються

щорічні оплачувані основні відпустки. У деяких випадках працівники можуть отримати додаткові відпустки без збереження заробітної плати.

Право на щорічну оплачувану відпустку належить до основних трудових прав кожного працівника. Для набуття права на відпустку працівник повинен перебувати у трудових правовідносинах з підприємством. Наданням щорічних оплачуваних відпусток забезпечується право працівників на відпустку.

Закріплюючи право на відпочинок в якості невід'ємного права кожного, Конституція України, разом з тим, передбачає, що встановлена законом щорічна оплачувана відпустка гарантується не всім громадянам, які займаються тією чи іншою трудовою діяльністю, а тільки тим, що працюють за трудовим договором або знаходяться у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями.

Там же, де трудовий договір відсутній, немає трудових відносин, говорити про забезпечення права на відпустку не має сенсу. Особа, яка займається індивідуальною трудовою діяльністю, сама вирішує про відпустку.

Право на відпустку не залежить від місця роботи, займаної посади, форми оплати праці, режиму, умов праці, строку трудового договору.

Право на щорічну оплачувану відпустку на загальних підставах мають і особи, які працюють за наймом в окремих громадян, у ролі хатньої робітниці, шофера, секретаря, няні і т.п.

Адміністрація не може позбавити робітників і службовців відпустки повністю або частково. Це відноситься як до основного, так і до додаткових відпусток. Лише за прогул без поважних причин тривалість відпустки зменшується на число днів прогулу, але при цьому вона не може бути менше 12 робочих днів.

За час відпустки за працівником зберігається місце роботи і середній заробіток (ст.74 КЗпП України), що є найважливішою гарантією використання відпустки за призначенням, тобто для відпочинку.

У відповідності зі ст.40 КЗпП звільнення працівника з ініціативи адміністрації під час перебування його в щорічній відпустці не допускається, за винятком випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації. Забороняється в цей період і переведення на іншу роботу. Але сам працівник у праві під час відпустки подати заяву про звільнення за власним бажанням і розірвати трудовий договір.

Право на відпустку не може бути обмежено, скасовано або втрачено в період роботи. Заміна відпустки грошовою компенсацією не допускається, за винятком випадків звільнення працівника, що не використовував відпустку (ст.83 КЗпП). Сам працівник так само не має права відмовитися від відпустки.

Відпустки передусім поділяються на щорічні основні та додаткові. Обидві ці відпустки надаються за роботу і для відпочинку. Відмінність цих відпусток залежить від тривалості, підстави та порядок надання.

Щорічна відпустка зазвичай виступає як сума основної і додаткової відпусток, на які працівник має право. Для отримання додаткової відпустки умови і характер роботи, а також деякі інші обставини, з якими пов'язане виникнення права на його отримання, є визначальними. А основна відпустка гарантовано працівникові незалежно від того, де він працює і яку роботу виконує.

Додаткова відпустка працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, надається за Списком виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці тривалістю 35 календарних днів. Список затверджено Кабінетом Міністрів України.

Список повинен застосовуватися на всіх підприємствах, в установах, організаціях незалежно від їх організаційно-правової форми при наявності шкідливих умов праці. Тривалість додаткової відпустки, встановлена у Списку для виконуючих ту чи іншу роботу, які займають ту чи іншу посаду-це мінімальна гарантія для працівника будь-якого підприємства, зайнятого на даній роботі. Якщо раніше підприємство не мало права розширювати коло осіб, які користуються додатковими відпустками за роботу зі шкідливими умовами праці та збільшувати тривалість цих відпусток у порівнянні із Списком, то тепер ніяких обмежень немає. Перелік робіт, професій і посад з шкідливими умовами праці та тривалість додаткової відпустки на кожного з них зазвичай наводяться в колективному договорі.

Додаткові відпустки у зв'язку з навчанням:

Додаткові відпустки надаються у зв'язку з навчанням без відриву від виробництва, в середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, аспірантурі, а також деяким категоріям фахівців, які підвищують кваліфікацію.

Правова база охорони праці ґрунтується на національному законодавстві та міжнародних нормах.

Крім зазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці у галузі регулюють інші національні законодавчі акти, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента, рішення уряду, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади.

Важливе місце у нормативно-правовому полі з охорони праці займають міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку. Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, – це такі чотири групи документів:

1. Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці.
2. Директиви Європейського Союзу.
3. Договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав.
4. Двосторонні договори та угоди.

Особливо велике значення серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, мають конвенції Міжнародної організації праці.

Право на охорону праці належить до невід'ємних прав людини, записаних у фундаментальних міжнародних документах, таких, як Загальна декларація прав людини ООН (1948 р.) та Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права 1976 р.

У глобальній стратегії ВООЗ "Охорона праці для всіх" пропонуються такі напрями роботи з охорони праці:

- уникнення ризиків (профілактика);
- безпечні технології;
- оптимізація умов праці;
- інтеграція виробництва та роботи з охорони праці;
- основна відповідальність роботодавця та підприємця за охорону праці на робочому місці;
- визнання особистої зацікавленості працівника в забезпеченні охорони праці;
- співпраця роботодавців та працівників на рівних засадах;
- право участі в рішеннях стосовно власної роботи;
- право знати та принцип прозорості;
- безперервне вдосконалення та розвиток охорони праці.

Принципи охорони праці також відображені в законодавстві Євросоюзу, про охорону праці, зокрема в Рамковій директиві 89/391/ЄЕС від 12.06.1989 р. "Про впровадження заходів для поліпшення безпеки та охорони здоров'я працівників під час роботи".

Метою політики охорони праці є зведення до мінімуму показників виробничого травматизму та професійних захворювань. Ця мета набула нових форм у ЄС протягом останніх років і поширилася сьогодні до пропаганди "добробуту на роботі", що означає моральний, фізичний та соціальний добробут, а не лише відсутність нещасних випадків та професійних захворювань.

Крім того, необхідно також досягти низки допоміжних цілей:

- профілактика соціальних ризиків (стресів, домагань на робочому місці, депресій та роздратування, а також ризиків, які пов'язані з алкогольною, наркотичною залежністю);
- аналіз ризиків, пов'язаних із роботою, а також ергономічні, психологічні та соціальні ризики;
- урахування змін у формах зайнятості, організації роботи та робочого часу працівників з нестандартною та тимчасовою зайнятістю;
- урахування розмірів підприємства (конкретні заходи щодо інформування, підвищення рівня обізнаності, програм попередження ризиків на малих та середніх підприємствах, приватних підприємств, домашньої обслуги тощо);
- інтенсивна профілактика професійних захворювань (спричинених азбестом, втрата слуху, проблеми опорно-рухового апарату);
- урахування демографічних змін;
- урахування "гендерного фактора" (специфічних характеристик жінок з точки зору охорони здоров'я та безпеки на робочому місці).

Політика охорони праці Європейського співтовариства засновується на превентивних підходах, які передбачають залучення всіх учасників, у тому числі працівників, з метою розвитку культури попередження ризиків: освіта, обізнаність та профілактика.

Право кожного працівника на умови праці, котрі не шкодять його здоров'ю, гарантують безпеку та честь, визнано невід'ємним правом кожного громадянина, як записано в Хартії Євросоюзу про основні права людини 2000 р.

ТЕМА 2 Органи державного управління охороною праці в Україні

Однією з функцій сучасної держави є проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення безпеки праці. Здійснення цієї функції неможливе без відповідного державного управління охороною праці, яке здійснюється як на загальнодержавному, так і на регіональному та галузевому рівнях. Стаття 31 Закону України "Про охорону праці" визначає, що державне управління охороною праці, в першу чергу, здійснюють:

- ❖ Кабінет Міністрів України;
- ❖ спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;
- ❖ міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- ❖ Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Компетенції Кабінету Міністрів України (ст. 32 Закону України «Про охорону праці»):

забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці;

встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці.

З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці створюється Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-прем'єр-міністр України.

Національна рада виконує такі функції:

- створює єдину систему державного управління охороною праці;
- вносить до розгляду Кабміну пропозиції щодо вдосконалення цієї системи;
- організовує і забезпечує контроль за виконанням загальнодержавних актів та рішень уряду з питань охорони праці;
- розробляє загальнодержавну програму і законопроекти з питань охорони праці, вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства з цих питань;

- координує діяльність центральних і місцевих органів державної виконавчої влади з питань охорони праці, організовує перевірки діяльності їх у сфері праці;
- бере участь у міжнародній співпраці з питань безпеки життєдіяльності та охорони праці, сприяє вивченню, узагальненню і поширенню досвіду з охорони праці, здійснює контроль за виконанням укладених договорів.

Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України. (Держгірпромнагляд) є урядовим органом державного управління, який діє у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011р. № 408/2011.

Повноваження міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади в галузі охорони праці:

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (згідно ст. 33 Закону про охорону праці):

- проводять єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці;
- розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок;
- здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці;
- укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці;
- беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці;
- організують навчання і перевірку знань з питань охорони праці;
- створюють у разі потреби аварійно-рятувальні служби,
- здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відносини у сфері рятувальної справи;
- здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі.

Для координації, вдосконалення роботи з охорони праці і контролю за цією роботою в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади створюються структурні підрозділи з охорони праці.

Центральний орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики (**Міністерство соціальної політики** (до 10 грудня 2010 р. Міністерство праці і соціальної політики) згідно ст. 33 Закону «Про охорону праці»:

забезпечує проведення державної експертизи умов праці із залученням служб санітарного епідеміологічного нагляду центрального органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я, визначає порядок та здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам з охорони праці.

- здійснює державну експертизу умов праці;

- визначає порядок та здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативним актам про охорону праці;
- бере участь у розробці нормативних актів з охорони праці.

Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі охорони праці (згідно ст. 354 Закону «Про охорону праці»):

Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції:

- затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;
- приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності.
- Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад забезпечують належне утримання, ефективну і безпечну експлуатацію об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, додержання вимог щодо охорони праці працівників, зайнятих на цих об'єктах.

Для виконання функцій, зазначених у частині другій цієї статті, сільська, селищна, міська рада створює у складі свого виконавчого органу відповідний підрозділ або призначає спеціаліста з охорони праці.

Повноваження об'єднань підприємств у галузі охорони праці (згідно ст. 36 Закону «Про охорону праці»):

Повноваження в галузі охорони праці асоціацій, корпорацій, концернів та інших об'єднань визначаються їх статутами або договорами між підприємствами, які утворили об'єднання. Для виконання делегованих об'єднанням функцій в їх апаратах створюються служби охорони праці.

Відповідно до Закону України „Про охорону праці” (ст. 37) **Державний нагляд за додержанням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці** здійснюють:

- центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;
- спеціально уповноважений державний орган з питань радіаційної безпеки;
- спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки;
- спеціально уповноважений державний орган з питань гігієни праці.

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється цим Законом, законами України "Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку", "Про пожежну безпеку", "Про забезпечення санітарного та епідемічного

благополуччя населення), іншими нормативно-правовими актами та положеннями про ці органи, що затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Рівні управління охороною праці — державний, регіональний, галузевий, рівень підприємства, та функції, що ними забезпечуються.

Державний рівень — Кабінет Міністрів України, Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд);

на регіональному рівні — Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування;

на галузевому рівні — міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

Громадський контроль з охорони праці

Громадський контроль з охорони праці здійснюють професійні спілки, виконавцем яких є профспілковий комітет. Право комітетів профспілок контролювати виконання адміністрацією встановлених вимог з охорони праці закріплено у законі «Про охорону праці» (ст. 41) і в Положенні про права профспілок.

Відповідно до цих актів профкоми здійснюють громадський контроль за дотриманням адміністрацією законодавства про працю, правил і норм з охорони праці. Вони контролюють забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту, спецвзуттям, спецодягом та ін.

У разі загрози працюючим, профспілки мають право вимагати від роботодавця припинення робіт до усунення цієї загрози.

Профспілки беруть участь у формуванні розділу “Охорона праці” колективного договору, шляхом якого вирішуються важливі соціальні права та гарантії працюючих у сфері трудових правовідносин. Вони можуть проводити незалежну експертизу умов праці на об’єктах, що проектуються, будуються або експлуатуються на відповідність їх нормативно-правовим актам з охорони праці.

Профспілки (в особі громадського інспектора) мають право:

обстежувати стан робочих місць на відповідність їх умов праці нормативним актом;

брати участь у розробці комплексного плану поліпшення умов охорони праці і санітарно-законодавчих актів;

вносити адміністрації пропозицію про притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що порушили правила і норми охорони праці, а також про моральне заохочення осіб, які активно працюють над створенням здорових і безпечних умов праці;

Профспілки беруть участь у розслідуванні нещасних випадків і стежать за своєчасним складанням актів Н-І та контролюють виконання заходів, спрямованих на усунення причин нещасних випадків.

Професійні спілки мають захищати інтереси працівників у будь-яких конфліктних ситуаціях, що стосуються питань охорони праці, мають доступ до інформації про заходи, що вживаються з метою профілактики нещасних випадків і професійних захворювань.

Висновки

Управління охороною праці на всіх рівнях — державному, регіональному, галузевому, на рівні підприємства, підприємців базується на законодавчих та нормативно-правових актах про охорону праці. Кожен рівень має свої повноваження. Але в цілому діяльність всіх органів центральної виконавчої влади спрямована на подальше вдосконалення системи охорони праці в Україні.

ТЕМА 3 Державні соціальні гарантії працюючих в Україні

Закон України **"Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"** гарантує право громадян на соціальний захист, яке проголошується Конституцією України (ст. 46), зокрема в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності. Крім того, він створює правове поле, фінансові й організаційні механізми для успішного розв'язання триєдиного завдання: запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві, компенсації потерпілим матеріальних збитків унаслідок ушкодження здоров'я.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний:

- вести реєстр страхувальників;
  - письмово повідомляти страхувальнику умовний клас професійного ризику його підприємства — групу галузей (підгалузей) економіки або видів діяльності, що мають визначений для тієї групи рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності;
  - укладати угоди з лікувально-профілактичними закладами та окремими лікарями на обслуговування потерпілих на виробництві;
  - вивчати та використовувати досвід управління охороною праці та страхування від нещасного випадку в зарубіжних країнах;
  - співпрацювати з фондами з інших видів соціального страхування у фінансуванні заходів, пов'язаних з матеріальним забезпеченням та наданням соціальних послуг застрахованим, у кожному конкретному випадку спільно приймаючи рішення щодо того, хто з них братиме участь у фінансуванні цих заходів.
- Відшкодування збитків, заподіяних застрахованому. Страхові виплати складаються із:
- страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини), залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі — щомісячна страхова виплата);

- страхової виплати одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
- страхової виплати пенсії за інвалідністю потерпілому;
- страхової виплати пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
- страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом унаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
- страхових витрат на медичну та соціальну допомогу. При наявності факту заподіяння моральної шкоди потерпілому проводиться страхова виплата за моральну шкоду.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу відбувається у разі:

- зміни ступеня втрати професійної працездатності;
- зміни складу сім'ї померлого;
- підвищення розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян і мінімальної заробітної плати у порядку, визначеному законодавством;
- підвищення тарифних ставок (посадових окладів) працівників підприємств; у цьому разі перерахунок суми щомісячної страхової виплати у зв'язку з втраченим заробітком (у разі повної втрати професійної працездатності) здійснюється із середньомісячного заробітку, визначеного за три повних календарних місяці роботи працівника відповідної професії (посади) після підвищення тарифних ставок (посадових окладів); визначена раніше сума страхової сплати зменшенню не підлягає.

Ступінь втрати працездатності потерпілим визначається МСЕК за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. Установлюється обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, професія, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причина, час настання та група інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також необхідні види медичної та соціальної допомоги.

Для страхування страхувальник подає до Фонду відповідну заяву. До заяви повинні бути прикладені копії таких документів:

- для юридичних осіб:
  - а) свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (рішення про створення установи організації);
  - б) довідки органу статистики про внесення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, присвоєння ідентифікаційного коду;
- для фізичних осіб, які використовують найману працю:
  - а) свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (посвідчення підприємця, що здійснює свою діяльність без створення юридичної особи);
  - б) довідки про присвоєння ідентифікаційного коду з Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язків;
  - в) угоди про наймання на роботу працівника.

Документи завіряються відповідальним працівником управління (відділення) виконавчої дирекції Фонду. На підставі поданих документів проводиться реєстрація страхувальника. Факт реєстрації засвідчується страховим свідоцтвом.

Страхувальнику (власнику, замовнику або уповноваженій ним відповідальній особі, при наявності документа, що засвідчує її повноваження) управлінням (відділенням) у десятиденний термін з дня отримання документів видається страхове свідоцтво і повідомлення про віднесення страхувальника до відповідного класу професійного ризику виробництва із зазначенням страхового тарифу на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві.

Змістовий модуль 2 Державне управління промисловою безпекою

ТЕМА 4 Законодавча база державного управління промисловою безпекою

Одним з принципів державної політики в галузі охорони праці є підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці.

Відносини, пов'язані з діяльністю у сфері промислової безпеки, регулюються **Конституцією України, міжнародними договорами, Законом України «Про промислову безпеку», законами України та іншими нормативно-правовими актами.**

Закон України «Про промислову безпеку» визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади забезпечення безаварійного функціонування небезпечних виробничих об'єктів в процесі здійснення господарської діяльності.

В цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

промислова безпека – стан захищеності життя та здоров'я людей від небезпечних виробничих факторів при використанні небезпечних виробничих об'єктів, що забезпечується системою правових, соціально-економічних та організаційно-технічних заходів;

небезпечний виробничий фактор – виробничий фактор, вплив якого на людину за певних обставин призводить до травмування, гострого отруєння або іншого раптового погіршення здоров'я або смерті;

небезпечний виробничий об'єкт – об'єкт, на якому здійснюється технологічний процес, функціонально пов'язаний з використанням устаткування підвищеної небезпеки;

устаткування підвищеної небезпеки – машини, механізми, обладнання, що характеризуються підвищеним ступенем ризику заподіяння шкоди життю та здоров'ю людей. Перелік устаткування підвищеної небезпеки визначається

Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з промислової безпеки;

використання – комплекс робіт з монтажу, демонтажу, налагодженню, експлуатації, ремонту, технічному обслуговуванню, огляду, випробуванню, експертному обстеженню, реконструкції устаткування підвищеної небезпеки;

діяльність у сфері промислової безпеки – комплекс робіт з проектування, будівництва, використання, технічного переоснащення, консервації та ліквідації небезпечного виробничого об'єкта;

суцільний технічний контроль – контроль, що здійснюється безперервно, починаючи з проектування небезпечного виробничого об'єкта до його ліквідації.

експертиза промислової безпеки – оцінка відповідності об'єкта експертизи вимогам промислової безпеки, результатом якої є висновок експертизи;

науково-технічна підтримка державного нагляду - скоординована наукова, науково-технічна, експертна і освітня діяльність, спрямована на підвищення рівня промислової безпеки та ефективності контрольно-наглядової діяльності, промислової безпеки;

система експертизи промислової безпеки – сукупність установ, організацій, підприємств, що здійснюють скоординовану наукову, науково-технічну, експертну і освітню діяльність у рамках встановлених правил, процедур та критеріїв.

У законі **державна політика у сфері промислової безпеки** визначається відповідно до Конституції України і базується на принципах:

- забезпечення суб'єктом господарювання створення умов безаварійного функціонування небезпечних виробничих об'єктів та допустимого рівня ризику функціонування цих об'єктів;
- відповідальності суб'єкта господарювання за порушення законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки;
- здійснення державного нагляду за станом промислової безпеки;
- забезпечення суцільного технічного контролю за станом небезпечних виробничих об'єктів;
- державного регулювання в частині науково-технічного забезпечення державного нагляду у сфері промислової безпеки;
- здійснення обов'язкового страхування суб'єктами господарювання цивільної відповідальності за шкоду, спричинену життю, здоров'ю або майну інших осіб в результаті діяльності у сфері промислової безпеки;
- використання світового досвіду організації роботи у сфері промислової безпеки.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про промислову безпеку, застосовуються норми міжнародного договору.

Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, – це наступні чотири групи документів:

1. Конвенції та рекомендації Міжнародної Організації Праці;
2. Директиви Європейського Союзу;
3. Договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав;
4. Двосторонні договори та угоди.

Україна є членом МОП з 1954 року.

Держгірпромнагляд співпрацює з МОП в рамках проектів:

Проект технічного співробітництва «Рівність жінок і чоловіків у світі праці».

Проект технічного співробітництва «Поліпшення стану безпеки праці та здоров'я на робочих місцях в контексті Гідної праці».

Головною метою проекту «Поліпшення стану безпеки праці та здоров'я на робочих місцях в контексті Гідної праці» є підвищення ефективності впровадження політики в сфері безпеки праці та здоров'я на робочих місцях.

Конкретні цілі Проекту:

1. Розробка та впровадження Національного плану дій по безпеці праці та здоров'я на робочих місцях та в подальшому його презентація та прийняття на самому високому політичному рівні.

2. Удосконалення системи обліку травматизму та професійних захворювань на виробництві.

3. Розробка моделі розрахунку втрат для економіки країни, що обумовлені не вживанням заходів щодо покращення умов праці та стану безпеки та здоров'я на робочих місцях.

Проект технічного співробітництва «Поліпшення стану безпеки праці та здоров'я на робочих місцях в контексті Гідної праці» реалізується в Україні Міжнародним бюро праці (МБП) за спільної фінансової підтримки Європейського Союзу та МБП.

Закон України "Про охорону здоров'я населення"

Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні, соціальні основи охорони здоров'я населення України. За Конституцією України кожен громадянин України має право на охорону здоров'я. Це право передбачає:

- життєвий рівень, необхідний для підтримки здоров'я людини;
- безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- безпечні й здорові умови праці, навчання, побуту і відпочинку;
- кваліфіковану медико-санітарну допомогу, яка передбачає також вільний вибір лікаря та медичної установи;
- компенсування шкоди, завданої здоров'ю;
- створення мережі закладів охорони здоров'я;
- надання, всім громадянам гарантованого рівня медико— санітарної допомоги;
- здійснення державного нагляду у сфері охорони здоров'я;

— встановлення відповідальності за порушення прав громадян у сфері охорони здоров'я.

Держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їхніх прав у сфері охорони здоров'я.

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"

Цей Закон регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.

Стаття 4. Права громадян. Громадяни мають право на:

- безпечні для здоров'я і життя продукти харчування, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побут, відпочинок та навколишнє природне середовище;
- участь у розробленні, обговоренні та громадській експертизі проектів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з тих питань до відповідних органів;
- відшкодування збитків, завданих їх здоров'ю, внаслідок порушення підприємствами, установами, організаціями, громадянами санітарного законодавства;
- достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі чинники ризику для здоров'я та їх ступінь.

Стаття 5. Обов'язки громадян. Громадяни зобов'язані:

- піклуватися про своє здоров'я, здоров'я та гігієнічне виховання своїх дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;
- брати участь у проведенні санітарних і протиепідеміологічних заходів;
- проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення у передбачених законодавством випадках;
- виконувати розпорядження та вказівки посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби при здійсненні ними державного санітарно-епідеміологічного нагляду;
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя.

Стаття 6. Права підприємств, установ і організацій. Підприємства, установи та організації мають право на:

- одержання від органів виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, а також відповідних органів і закладів охорони здоров'я інформацію

про стан здоров'я населення, санітарну та епідемічну ситуацію, законодавчі, нормативні акти з питань забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення та санітарні норми;

— відшкодування збитків, завданих їм унаслідок порушень санітарного законодавства підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Стаття 7. Обов'язки підприємств, установ і організацій.

Підприємства, установи та організації зобов'язані:

— за пропозиціями посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби розробляти і здійснювати санітарні та протиепідемічні заходи;

— у випадках, передбачених санітарними нормами, забезпечувати лабораторний контроль за виконанням вимог цих норм щодо безпеки використання (зберігання, транспортування тощо) шкідливих для здоров'я речовин та матеріалів, утворюваних унаслідок їх діяльності викидів, скидів, відходів та чинників, а також готової продукції;

— на вимогу посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби надавати безоплатно зразки використовуваних сировини і матеріалів, а також продукції, що випускається чи реалізується, для проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи;

— виконувати розпорядження і вказівки посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби при здійсненні ними санітарно-епідеміологічного нагляду;

— усувати за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби від роботи, навчання, відвідування дошкільних закладів осіб, які є носіями збудників інфекційних захворювань, хворих на небезпечні для навколишніх інфекційні хвороби або осіб, які були в контакті з такими хворими, з виплатою у встановленому порядку допомоги із соціального страхування, а також осіб, які ухиляються від обов'язкового медичного огляду або щеплення проти інфекцій, перелік яких встановлюється Міністерством охорони здоров'я України;

— негайно інформувати органи, установи та заклади державної санітарно-епідеміологічної служби про надзвичайні події і ситуації, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідемічному благополуччю;

— відшкодовувати у встановленому порядку працівникам і громадянам збитки, завдані їхньому здоров'ю внаслідок порушення санітарного законодавства.

Власники підприємств, установ і організацій та уповноважені ними органи зобов'язані забезпечувати їх необхідними для розроблення та здійснення санітарних і протиепідемічних заходів санітарними нормами.

Стаття 8. Захист прав громадян, підприємств, установ і організацій.

Рішення і дії посадових осіб органів державної виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, а також громадян, якими порушено права підприємств, установ, організацій чи громадян з питань забезпечення санітарного

та епідемічного благополуччя, можуть бути оскаржені в місячний термін відповідному головному державному санітарному лікарю або в суд.

Стаття 10. Державна санітарно-гігієнічна експертиза. Полягає у комплексному вивченні документів (проектів, технологічних регламентів, інвестиційних програм тощо), а також діючих об'єктів та пов'язаних з ними небезпечних факторів на відповідність вимогам санітарних норм.

Державна санітарно-гігієнічна експертиза передбачає:

- визначення безпеки господарської та іншої діяльності, умов праці, навчання, виховання, побуту, що прямо чи побічно негативно впливають або можуть вплинути на здоров'я населення;
- встановлення відповідності об'єктів експертизи до вимог санітарних норм;
- оцінку повноти та обґрунтованості санітарних та протиепідемічних заходів;
- оцінку можливого негативного впливу небезпечних чинників, пов'язаних з діяльністю об'єктів експертизи, визначення ступеня створюваного ними ризику для здоров'я населення.

Закон України "Про охорону навколишнього середовища"

Завданням законодавства з охорони навколишнього природного середовища є запровадження відносин у сфері охорони, використання та відновлення природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської діяльності на довкілля.

Закон наголошує на підвищенні екологічної культури населення, а також передбачає підготовку кваліфікованих спеціалістів через обов'язкову освіту і виховання у сфері охорони навколишнього природного середовища в навчально-виховних закладах.

Кожен громадянин України має право на:

- безпечне для його життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
- отримання екологічної освіти;
- участь у роботі громадських екологічних формувань.

Державний контроль у сфері охорони довкілля здійснюють Ради депутатів, Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України. Громадський контроль здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища. Наглядає за дотриманням вимог законодавства Генеральний прокурор України.

Закон регулює також використання природних ресурсів. Для фінансування заходів з охорони довкілля створено державний і регіональний фонди охорони навколишнього природного середовища за рахунок:

- штрафів за забруднення довкілля;

- штрафів за порушення норм і правил охорони навколишнього природного середовища;
- добровільних внесків підприємств та громадян.

У Законі визначено заходи щодо гарантування екологічної безпеки, а також природні території та об'єкти, які підлягають особливій охороні (природно-заповідний фонд, курортні та лікувально-оздоровчі зони тощо).

Порушення законодавства України про охорону довкілля тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, кримінальну відповідальність.

Законодавство України з охорони навколишнього природного середовища складається з цього Закону, а також із земельного, водного, лісового кодексів, законодавства про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання рослинного і тваринного світу.

ТЕМА 5 Органи держаного управління промисловою безпекою та їх повноваження

Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, здійснюють уповноважені законами органи влади, в тому числі спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади та їх відповідні територіальні органи, до відання яких відповідно до закону віднесені питання:

- * охорони праці;
- * забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища;
- * захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- * пожежної безпеки;
- * санітарно-епідемічної безпеки;
- * містобудування.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (скорочено: **Держслужба НС України, ДСНС України**) — входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникнення, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій утворена Указом Президента України № 726/2012 шляхом реорганізації Міністерства надзвичайних ситуацій України та Державної інспекції техногенної безпеки України. Діяльність Служби спрямовується і координується Кабінетом міністрів через Міністра оборони України.

Апарат Держслужби НС України.

Керівництво Державної служби:

- Департамент попередження надзвичайних ситуацій.
- Департамент реагування на надзвичайні ситуації.
- Департамент організації заходів цивільного захисту.
- Департамент економіки і фінансів.
- Департамент ресурсного забезпечення.
- Адміністративний департамент.
- Департамент персоналу.

Управління оперативно-чергової служби та координації дій у надзвичайних ситуаціях

- Управління авіації та авіаційного пошуку і порятунку.
- Управління гідрометеорології.
- Управління телекомунікацій, інформаційних технологій і Системи 112.
- Управління міжнародного співробітництва.
- Юридичне управління.
- Управління внутрішнього аудиту та протидії корупції.
- Відділ зв'язків із засобами масової інформації та роботи з громадськістю.
- Відділ забезпечення діяльності Голови ДСНС.
- Відділ медичного забезпечення, реабілітації та охорони праці.
- Центральна лікарсько-експертна комісія.
- Сектор спеціального зв'язку.
- Режимно-секретний сектор.
- Сектор мобілізаційної роботи.

Основними завданнями ДСНС України є:

Формування та реалізація державної політики у визначених Президентом України сферах цивільного захисту, запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру в мирний час та особливий період, рятувальної справи та гасіння пожеж, державного нагляду у сфері техногенної, пожежної, **промислової безпеки** та гірничого нагляду, поводження з радіоактивними відходами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності.

- Керівництво у мирний час та особливий період діяльністю єдиної системи цивільного захисту з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, правового, радіаційного та комплексного медико-санітарного захисту громадян, які постраждали від радіаційних аварій і катастроф або брали участь у ліквідації їх наслідків, а також реабілітації радіоактивно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи територій, проведення пошуково-рятувальних робіт, забезпечення техногенної і пожежної безпеки;

- здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законів та інших нормативно-правових актів з питань цивільного захисту та запобігання надзвичайним ситуаціям, профілактики травматизму невиробничого характеру, готовності органів управління та сил реагування до проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення надзвичайної ситуації, техногенної небезпеки на потенційно небезпечних об'єктах, а також здійснення державного пожежного нагляду;

- забезпечення в межах своїх повноважень реалізації державної політики що-

до фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснення методичного забезпечення та контролю за їх діяльністю із зазначених питань;

- здійснення в межах своїх повноважень заходів щодо виконання Державної програми забезпечення безпечного зберігання відпрацьованих високоактивних джерел іонізуючого випромінювання;

- ліквідація наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, реабілітація радіоактивно забруднених територій і забезпечення захисту населення від впливу іонізуючого випромінювання, організація і координація робіт та здійснення заходів щодо комплексного розв'язання проблем, пов'язаних із зняттям з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворенням об'єкта "Укриття" в екологічно безпечну систему;

- організація та координація робіт на території зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, інших радіоактивно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи територіях, вирішення в установленому порядку питань фінансування таких робіт, забезпечення охорони здоров'я персоналу, а також громадського порядку на зазначених територіях;

- забезпечення координації дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій з питань біологічного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Відповідно до покладених задач ДСНС у сфері промислової безпеки:

- координує роботу інших органів влади, підприємств, суб'єктів господарювання у сфері безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, **промислової безпеки**;
- затверджує положення про державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці; правила, норми, інструкції, положення, порядки та інші нормативно-правові акти з **промислової безпеки**, охорони праці, охорони надр; порядок проведення випробувань розроблених, ввезених в Україну та конверсійних вибухових матеріалів, обладнання для їх виготовлення, засобів механізації, пристроїв та апаратури для вибухових робіт; порядок ведення обліку даних про технічний стан машин, механізмів, обладнання, устаткування підвищеної небезпеки;

ДСНС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через свої територіальні органи в областях, містах Києві, районах, районах у містах, містах обласного та міжрегіональні (повноваження яких поширюються на кілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи (у разі їх утворення).

ДСНС України у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, які підписує Міністр оборони, організовує і контролює їх виконання.

Накази ДСНС України, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

Нормативно-правові акти ДСНС України підлягають державній реєстрації в установленому законодавством порядку.

Рішення ДСНС України, видані у межах його повноважень, є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами та місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами.

Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Державну службу України з надзвичайних ситуацій.

Одним з принципів державної політики в галузі охорони праці є **підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;**

Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд України) (УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ від 6 квітня 2011 р. № 408/2011 «Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України») є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра оборони).

Держгірпромнагляд має 26 територіальних управлінь та 29 експертно-технічних центрів.

Територіальне управління не залежить від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітне та не підконтрольне.

Метою теруправління є забезпечення державного нагляду за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці.

Основними завданнями територіального управління є:

- участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони праці, промислової безпеки, здійснення державного гірничого нагляду, страхування ризиків виробничої безпеки, належного поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, охорони надр в регіоні;

- здійснення державного нагляду за додержанням законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці в частині безпечного ведення робіт, промислової безпеки, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, а також державного гірничого нагляду.

Здійснення завдань забезпечується діями інспекторського складу державних інспекцій теруправління, що охоплюють підприємства, установи та організації всіх видів діяльності та форм власності.

Територіальне управління видає в рамках повноважень дозволи на початок і продовження робіт підвищеної небезпеки, експлуатацію об'єктів, машин, механізмів і устаткування підвищеної небезпеки. Проводить у встановленому порядку

розслідування аварій, групових нещасних випадків, нещасних випадків з тяжкими або смертельними наслідками на виробництві.

Управління під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з **місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, з ЕТЦ, Фондом соц. Страхування.**

Територіальне управління Держгірпромнагляду здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку державні інспекції з промислової безпеки та охорони праці.

Положення про міжрегіональні та спеціалізовані інспекції (структурні підрозділи), діяльність яких поширюється на інші регіони, затверджується начальником територіального управління, до складу якого вони входять, за погодженням з Головою Держгірпромнагляду.

Рішення, прийняті Управлінням в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, організаціями та установами, органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Експертно-технічні центри:

Засновані з метою забезпечення технічної підтримки державного нагляду в галузі охорони праці та проведення робіт і надання послуг з питань промислової безпеки охорони праці, які регламентуються чинним законодавством України, але на які не передбачено бюджетного фінансування.

ЕТЦ здійснює свою діяльність на договірній основі за господарськими угодами із юридичним та фізичними особами – замовниками робіт (послуг).

- обстеження будівель і споруд, випробування, огляд і технічне діагностування потенційно небезпечного промислового устаткування;
- неруйнівний контроль матеріалів і їх з'єднань, у тому числі і зварних;
- вимір чинників довкілля;
- проведення науково-технічної експертизи;
- розробка і експертиза декларації безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;
- психофізіологічне обстеження працівника;
- реалізація нормативно-технічної літератури;
- експертиза проектної та конструкторської документації; технічної експертизи об'єктів, машин і механізмів, устаткування, нових технологій і шкідливих речовин, у тому числі тих, що закуповуються за кордоном;
- діагностики устаткування; проведення технічних оглядів, іспитів, випробувань; сертифікації виробів приладів, устаткування, робіт та послуг.
- експертиза проектної документації на будівництво (реконструкцію, технічне переоснащення) виробничих об'єктів, систем газопостачання, виготовлення машин, устаткування інших засобів колективного та індивідуального захисту працюючих, нових технологій та їх відповідність нормативним актам про охорону праці;

- діагностика технічного стану металоконструкцій, зварних швів, заклепочних з'єднань, основних деталей устаткування, в тому числі об'єктів газового комплексу, технологічного обладнання нафтопереробних, нафтохімічних і хімічних виробництв, котлів, посудин, які працюють під тиском, трубопроводів пари і гарячої води, вантажопідіймальних споруд, які відпрацювали нормативні строки;
- проведення електровимірювальних та електровипробувальних робіт на технологічному обладнанні та спорудах;
- видача висновків про спроможність підприємств виконувати роботи підвищеної небезпеки;
- проведення технічних оглядів (випробування) і експертне обстеження парових і водогрійних котлів, посудин, які працюють під тиском, наповнювальних станцій, трубопроводів пари, гарячої води, підіймальних споруд та електроустаткування;
- проведення навчання і перевірки знань працівників з загальних питань охорони праці, підготовка і переатестація ІТП, відповідальних за об'єкти підвищеної небезпеки, підготовка, підвищення кваліфікації та переатестації робітничих професій;
- технічний огляд транспортних засобів;
- проведення атестації робочих місць, розробка інструкцій, іншої документації з питань охорони праці;
- виконання робіт щодо ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки;
- проведення психофізіологічної експертизи для виконання робіт підвищеної небезпеки та таких, що потребують професійного добору.

До достовірності і якості результатів робіт виконуваних організацією пред'являються вельми строгі законодавчі вимоги, оскільки від їх дотримання залежить безпека праці, здоров'я людей, охорона довкілля, економічний добробут споживача і економічна безпека держави.

Змістовий модуль 3 Підготовка та атестація керівників та спеціалістів, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки

ТЕМА 6 Порядок організації навчання та перевірки знань керівників підприємств та спеціалістів, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки.

Генеральною метою управління промисловою безпекою на підприємстві підвищеної небезпеки є **забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особистості і суспільства від аварій на небезпечних виробничих об'єктах і наслідків зазначених аварій**.

Нормативною базою управління промислової безпекою є закони, інші нормативні правові акти України, а також нормативні технічні документи, прийняті і набрали чинності в установленому порядку.

Основними напрямками діяльності ОПН промисловою безпекою є:

- Попередження виникнення і розвитку аварій та надзвичайних ситуацій на небезпечних виробничих об'єктах;
- забезпечення готовності організацій і філій, що експлуатують небезпечні виробничі об'єкти, до локалізації та ліквідації наслідків можливих аварій та надзвичайних ситуацій;
- зниження розмірів економічного, соціального та екологічного збитку від можливих аварій і надзвичайних ситуацій.

Основними функціями системи управління промисловою безпекою у ОПН є:

- ліквідація небезпечного виробничого об'єкта, технічних пристроїв, будівель і споруд, наявних на зазначених об'єктах, а також декларації промислової безпеки та інших документів, пов'язаних з експлуатацією зазначених об'єктів;
- забезпечення розробки, експертизи і подання до відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування та в громадські об'єднання декларацій промислової безпеки небезпечних виробничих об'єктів відповідно до порядку, встановленого чинним законодавством;
- забезпечення обов'язкового страхування відповідальності за заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну інших осіб та навколишньому природному середовищу у випадку аварії на небезпечних виробничих об'єктах;
- Організація робіт з реєстрації небезпечних виробничих об'єктів в державному реєстрі.

Основні завдання та функції підприємства в галузі промислової безпеки:

- організація роботи щодо забезпечення реалізації функцій управління промислової безпеки;
- визначення стратегії, концепцій і загальних управлінських рішень в області розвитку і функціонування системи управління промисловою безпекою в організаціях;
- розробка і здійснення організаційних та інженерно технічних заходів, що забезпечують стійкість функціонування організацій та їх виробничих об'єктів;
- при можливих аваріях і надзвичайних ситуаціях;
- розробка, затвердження і введення в дію відповідно до вимог законодавства галузевих норм і правил промислової безпеки та забезпечення ними організацій та їх філій;
- розроблення та забезпечення реалізації заходів щодо поліпшення промислової безпеки, а також дотримання норм і правил промислової безпеки при проектуванні, будівництві та експлуатації об'єктів виробничого і соціального призначення;
- організація та забезпечення методичного керівництва, координації та контролю за реалізацією організаціями та їх філіями функцій і обов'язків у сфері промислової безпеки;
- організація і забезпечення проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, випробувальних і проектних робіт з проблем промислової безпеки;

- організація фінансування і матеріально-технічного забезпечення заходів з попередження аварій та надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у надзвичайних ситуаціях;

- прийняття та забезпечення виконання рішень про утворення, фінансовому та матеріально-технічне забезпечення, підготовки та атестації у встановленому порядку професійних та інших аварійно-рятувальних служб, сил і засобів для попередження і ліквідації можливих аварій та надзвичайних ситуацій.

Порядок організації навчання та перевірки знань керівників підприємств та спеціалістів, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки проводиться згідно з Типовим положенням про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05).

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи проходять на підприємстві за рахунок роботодавця інструктажі, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання першої допомоги потерпим від нещасних випадків, а також правил поведінки в разі виникнення аварій.

На підприємствах на основі Типового положення, з урахуванням специфіки виробництва та вимог нормативно-правових актів з охорони праці, розробляються і затверджуються відповідні положенням підприємств про навчання з питань охорони праці, а також формуються плани-графіки проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці, з якими мають бути ознайомлені працівники.

Організацію навчання та перевірки знань з питань охорони праці працівників, у т. ч. під час професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації на підприємстві, здійснюють працівники служби кадрів або інші спеціалісти, яким роботодавець доручає організацію цієї роботи. Навчання з питань охорони праці в частині організації навчального процесу (формування навчальних груп, розробка навчально-тематичних планів та програм, форм навчальної документації та порядок їх ведення тощо) здійснюється відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів у галузі освіти.

Навчання з питань охорони праці може проводитись як традиційною методикою, так і з використанням сучасних видів навчання — модульного, дистанційного тощо, а також із залученням технічних засобів навчання: аудіовізуальних, комп'ютерних навчально-контрольних систем, комп'ютерних тренажерів.

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною безпекою, повинні попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум). Працівники, які зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, один раз на рік проходять перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки, а посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Перед перевіркою знань з питань охорони праці на підприємстві для працівників організується навчання: лекції, семінари та консультації.

Перевірка знань працівників з питань охорони праці здійснюється за нормативно-правовими актами з охорони праці, додержання яких входить до їхніх функціональних обов'язків. Перевірка знань працівників з питань охорони праці на підприємстві здійснюється комісією з перевірки знань з питань охорони праці

(далі — комісія) підприємства, склад якої затверджується наказом керівника. Головою комісії призначається керівник підприємства або його заступник, до службових обов'язків яких входить організація роботи з охорони праці, а в разі потреби створення комісій в окремих структурних підрозділах їх очолює керівник відповідного підрозділу чи його заступник.

До складу комісії підприємства входять спеціалісти служби охорони праці, представники юридичних, виробничих, технічних служб, представник профспілки або вповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці. До складу комісії підприємства можуть залучатися страхові експерти з охорони праці відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань України та викладачі з охорони праці, які проводили навчання. Участь представника спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці або його територіального управління у складі комісії обов'язкова лише під час первинної перевірки знань з питань охорони праці працівників, які залучаються до виконання робіт підвищеної небезпеки.

Комісія вважається правочинною, якщо до її складу входить не менш як три особи. Усі члени комісії у порядку, встановленому Типовим положенням, повинні пройти навчання та перевірку знань з питань охорони праці.

Перелік питань для перевірки знань з охорони праці працівників, з урахуванням специфіки виробництва, складається членами комісії та затверджується роботодавцем.

Формою перевірки знань з питань охорони праці працівників є тестування, залік або іспит. Тестування проводиться комісією за допомогою технічних засобів (авто-екзаменатори, модульні тести тощо), залік або іспит — за екзаменаційними білетами у вигляді усного або письмового опитування. Результат перевірки знань з питань охорони праці з робіт, визначених Переліком робіт з підвищеною небезпекою, а також там, де є потреба у професійному доборі, для проведення яких потрібне спеціальне навчання і щорічна перевірка знань з питань охорони праці, затвердженим наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 р. № 15, до виконання яких допускається працівник, оформлюється протоколом засідання комісії з перевірки знань з питань охорони праці.

Особам, які під час перевірки знань з охорони праці виявили задовільні результати, видається посвідчення про перевірку знань з питань охорони праці. При цьому в протоколі та посвідченні у стислій формі зазначається перелік основних нормативно-правових актів з охорони праці та з безпечного виконання конкретних видів робіт, в обсязі яких працівник пройшов перевірку знань. Працівникам, які проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці на своєму підприємстві, видача посвідчень є обов'язковою лише тим, хто виконує роботи підвищеної небезпеки. При незадовільних результатах перевірки знань з питань охорони праці працівники протягом одного місяця повинні пройти повторне навчан-

ня і повторну перевірку знань. Організаційне забезпечення роботи комісії (організація проведення перевірки знань з питань охорони праці, оформлення, облік і зберігання протоколів перевірки знань, оформлення і облік посвідчень про перевірку знань з питань охорони праці) покладається на суб'єкта господарської діяльності, який проводив навчання з питань охорони праці. Термін зберігання протоколів перевірки знань з питань охорони праці становить не менш ніж п'ять років.

Представники профспілок, уповноважені найманими працівниками особи, як члени постійно діючих комісій з перевірки знань з питань охорони праці, проходять навчання з питань охорони праці відповідно до Типового положення, а перевірку знань — у порядку, визначеному відповідними громадськими організаціями, за участю представника спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Страхові експерти з охорони праці Фонду соціального страхування праці проходять навчання з питань охорони праці відповідно до Типового положення, а перевірку знань — у порядку, визначеному правлінням Фонду, за участю представника спеціально вповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці

Посадові особи та інші працівники, зайняті на роботах, зазначених у Переліку робіт з підвищеною небезпекою, затвердженому наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 N 15 та зареєстрованому в Міністерстві юстиції України від 15.02.2005 N 232/10512, та Переліку робіт, де є потреба у професійному доборі, затвердженому наказом МОЗ та Держнаглядохоронпраці України від 23.09.94 N 263/121z0018-95 і зареєстрованому Міністерством юстиції України 25.01.95 з N 18/554 (далі – роботи підвищеної небезпеки), проходять щорічне спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Спеціальне навчання з питань охорони праці може проводитись як безпосередньо на підприємстві, так і іншим суб'єктом господарської діяльності, який отримав в установленому порядку відповідний дозвіл.

У разі здійснення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безпосередньо на підприємстві спеціальне навчання з питань охорони праці є складовою зазначеної професійної підготовки.

Спеціальне навчання з питань охорони праці проводиться роботодавцем на підприємстві за навчальними планами та програмами, які розробляються з урахуванням конкретних видів робіт, виробничих умов, функціональних обов'язків працівників і затверджуються наказом.

Перевірка знань з питань охорони праці після проведення спеціального навчання проводиться комісією підприємства.

У разі неможливості створити комісію з перевірки знань з питань охорони праці на підприємстві перевірка знань проводиться комісією спорідненого підприєм-

ства або територіального управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

ТЕМА 7 Принципи розробки заходів по забезпеченню охорони праці, виробничої санітарії, протипожежного стану та охорони навколишнього середовища на об'єкті підвищеної небезпеки

Об'єкт підвищеної небезпеки – об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Організаційні заходи експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки.

Суб'єкт господарської діяльності, який має намір розпочати (продовжити) виконання роботи підвищеної небезпеки або експлуатацію об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, чи проводити навчання працівників з питань охорони праці інших суб'єктів господарської діяльності, професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників, які залучаються до виконання робіт підвищеної небезпеки, повинен одержати відповідний дозвіл Держнаглядохоронпраці або його територіального органу.

Для одержання дозволу суб'єкт господарської діяльності або уповноважена ним особа подає (надсилає поштою) до Держнаглядохоронпраці або його територіального органу за місцем розташування заяву за встановленим зразком, до якої додаються:

— на початок (продовження) виконання роботи підвищеної небезпеки — висновок експертизи щодо спроможності суб'єкта господарської діяльності забезпечити додержання вимог законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки під час виконання заявленої роботи;

— на експлуатацію об'єкта — висновок експертизи щодо відповідності об'єкта вимогам нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки (з урахуванням результатів сертифікації у системі УкрСЕПРО в разі її проведення) і спроможності суб'єкта господарської діяльності забезпечити додержання вимог законів під час його експлуатації, а також експлуатаційну документацію (копії інструкцій з експлуатації, паспорт, настанови тощо) українською або, як виняток, російською мовою (для об'єкта, який виготовлено за кордоном);

— на проведення навчання з питань охорони праці — висновок експертизи Головного навчально-методичного центру або експертно-технічного центру Держнаглядохоронпраці щодо спроможності суб'єкта господарської діяльності проводити навчання з питань охорони праці.

Паспортизація діючих об'єктів господарської діяльності, на яких є реальна загроза виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру, проводиться для вжиття заходів щодо запобігання НС відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 року № 122 "Про комплексні заходи, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, запобігання та оперативного реагування на них на період до 2005 року" та кваліфікованої ідентифікації ПНО, здійснення їх обліку згідно з Положенням про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів, затвердженим наказом МНС України від 18.12.2000 № 338, зареєстрованого в Міністерстві юстиції 24.01.01 за № 62/5253.

Визначення виду небезпеки (радіаційна, хімічна, вибухопожежна, гідродинамічна, біологічна тощо) проводиться залежно від інформаційних даних паспорта ПНО з урахуванням вимог діючих нормативно-технічних норм та інших показників, які наводяться в паспортах ПНО.

Після отримання паспорта Державний департамент СФД забезпечує реєстрацію потенційно небезпечних об'єктів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1288 "Про затвердження Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів".

Паспорт потенційно-небезпечного об'єкта підлягає переоформленню кожні п'ять років.

Керівники ПНО згідно з чинним законодавством України несуть відповідальність за несвоєчасне подання паспорта потенційно небезпечного об'єкта, змін до нього, неповний обсяг інформації та подання недостовірної інформації.

Ідентифікація об'єктів господарської діяльності, на яких є реальна загроза виникнення надзвичайної ситуації техногенного характеру, проводиться з метою вдосконалення організації їх державного обліку у процесі паспортизації та реєстрації у Державному реєстрі потенційно небезпечних об'єктів відповідно до методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів затвердженої наказом МНС України від 23.02.2006 № 98 зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20.03.2006 за № 286/12160.

Відповідальні особи об'єктів господарської діяльності, які проводять ідентифікацію, узгоджують результати ідентифікації з місцевими органами державного нагляду у сфері цивільного захисту.

Повідомлення про результати ідентифікації щодо визначення потенційної небезпеки надається до місцевого органу державного нагляду у сфері цивільного захисту для узагальнення результатів проведення ідентифікації.

Результати ідентифікації, що отримані відповідно до зазначеної Методики, можуть використовуватись для розробки заходів щодо попередження НС та підготовки до реагування на них.

Ідентифікація передбачає аналіз структури об'єктів господарської діяльності та характер їх функціонування для встановлення факту наявності або відсутності джерел небезпеки, які за певних обставин можуть ініціювати виникнення НС, а також визначення рівнів можливих НС.

У процесі ідентифікації розглядаються і ураховуються внутрішні і зовнішні чинники небезпеки. Внутрішні чинники небезпеки характеризують небезпечність будов, споруд, обладнання, технологічних процесів об'єкта господарської діяльності та речовин, що виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються на його території. Зовнішні чинники небезпеки безпосередньо не пов'язані з функціонуванням об'єкта господарської діяльності, але можуть ініціювати виникнення НС на ньому та негативно впливати на її розвиток (природні явища та аварії на об'єктах, які розташовані поблизу).

Суб'єкт господарської діяльності, у власності або користуванні якого є хоча б один ОПН, організовує розроблення і складання **декларації безпеки об'єкта підвищеної небезпеки**.

Декларація безпеки складається на основі дослідження суб'єкта господарської діяльності, ступеня небезпеки та оцінки рівня ризику виникнення аварій, що пов'язані з експлуатацією цих об'єктів.

Для ОПН, що експлуатуються, декларація безпеки складається як самостійний документ, а для ОПН, що будуються (реконструюються, ліквідуються), як складова частина відповідної проектної документації.

Порядок та вимоги щодо складання декларації викладені у Порядку декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 року № 956.

Суб'єкти господарської діяльності несуть відповідальність згідно із законодавством за повноту та достовірність відомостей, поданих у декларації безпеки.

Декларацію безпеки можуть скласти на основі досліджень ступеня небезпеки та оцінки рівня ризику виникнення аварій, пов'язаних з експлуатацією цих об'єктів, суб'єкти господарської діяльності незалежно від форм власності, що займаються науковою і науково-технічною діяльністю у сфері безпеки промислових об'єктів.

Декларація безпеки разом з позитивним висновком експертизи подається відповідним територіальним та місцевим органам Держнаглядохоронпраці, Державної інспекції цивільного захисту та техногенної безпеки, Держекоінспекції, Державної санітарно-епідеміологічної служби, Держпожбезпеки,

Держархбудінспекції, а також відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевої ради.

Перелік робіт підвищеної небезпеки:

1. Зварювальні, газополуменеві, наплавочні, напалювальні й паяльні роботи. Контроль за зварними з'єднаннями.

2. Роботи в охоронних зонах ліній електропередачі, діючих нафтопроводів, газопроводів, комунікацій газових промислів, а також споруд на них.

3. Роботи в діючих електроустановках.

4. Роботи в зонах дії струму високої частоти, іонізуючого випромінення, електростатичного та електромагнітного полів, а також роботи із застосуванням лазерів.

6. Роботи на повітряних лініях зв'язку, які перетинають лінію електропередачі й контактні дроти.

6. Роботи із застосуванням ручних електронних і пневмо-машин та інструментів.

7. Електропрогрівання бетону та електророзморожування гранітів, розігрівання бітуму і смол.

8. Роботи в термічних цехах і дільницях на електротермічних установках підвищеної та високої частот.

9. Вибухові роботи та роботи, пов'язані з утилізацією зброї, звичайних видів боєприпасів та виробів ракетної техніки.

10. Роботи з небезпечними речовинами та інертними газами тощо.

До організаційних заходів, що забезпечують надійність робіт в електроустановках, належать:

— оформлення роботи нарядом чи розпорядженням;

— допуск до роботи;

— нагляд під час роботи;

— оформлення перерви в роботі, переведення на інше місце, закінчення роботи.

Розпорядження — це завдання, яке містить ті ж пункти, що і наряд, але має разовий характер. Воно може бути усним або письмовим, довільної форми, обов'язково зареєстроване в оперативному журналі.

Наряд — це письмове завдання на роботу, яке оформлене на бланку відповідної форми і визначає місце, час початку й закінчення роботи, умови її безпечного проведення, склад бригади та осіб, які відповідають за безпеку робіт тощо. Наряд видається оперативному персоналу безпосередньо перед початком робіт у двох примірниках. При передаванні наряду по телефону особою, яка видає наряд, він заповнюється у трьох примірниках: один — особою, яка видає наряд; два — особою, яка його приймає по телефону.

Працівники, які зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці безкоштовно забезпечуються:

- лікувально-профілактичним харчуванням;
- молоком або рівноцінними харчовими продуктами;
- газованою солоною водою.

Ця категорія працівників також має право на:

- оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення;
- скорочення тривалості робочого часу;
- додаткову оплачувану відпустку;
- пільгову пенсію;
- оплату праці у підвищеному розмірі, інші пільги та компенсації, що надаються в передбаченому законодавством порядку.

Також роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою) працівникам пільги і компенсації не передбачені чинним законодавством.

Протягом дії трудового договору роботодавець повинен своєчасно інформувати працівника про зміни у виробничих умовах та в розмірах пільг і компенсацій, включаючи й ті, що надаються йому додатково.

Лікувально-профілактичне харчування (ЛПХ) є засобом підвищення опору організму людини впливу шкідливих виробничих факторів, зниження захворюваності і запобігання передчасній втомі. Безкоштовне ЛПХ надається лише тим працівникам, які виконують важку роботу в деяких спеціальних умовах (підземні роботи, металургія тощо), згідно з Переліком виробництв, професій і посад, робота в яких дає право на безплатне одержання лікувально-профілактичного харчування у зв'язку з особливо шкідливими умовами праці. Харчування надається працівникам у ті дні, коли вони фактично виконували роботи на виробництвах, передбачених цим Переліком.

Безкоштовне молоко в кількості 0,5 л видається працівникам, які знаходяться в контакті з хімічними речовинами або фізичними виробничими факторами відповідно до Медичних показників для безплатної видачі молока або інших рівноцінних продуктів робітникам і службовцям, безпосередньо зайнятим на роботах з шкідливими умовами праці. Безкоштовна видача молока має ціль підвищення опору організму робочого дії токсичних речовин та фізичних факторів, які викликають порушення функції печінки, білкового і мінерального обміну, подразнення слизових оболонок верхніх дихальних шляхів. Молоко нормалізує обмінні процеси і функції організму людини і сприяє більш швидкому відновленню нормальної діяльності всіх систем життєзабезпечення людини. Для працюючих, що мають контакт зі свинцем або речовинами, що містять свинець, замість моло-

ка видаються продукти, що містять 8–10 г пектину (киселі, мармелад, концентрат пектину з чаєм або фруктові соки).

При роботі в умовах підвищених температур та інфрачервоного випромінювання відбувається сильне потовиділення. З потом із організму працівника виділяється ряд необхідних солей. Для збереження нормального стану організму в таких умовах велике значення має раціональний питний режим. Вживання підсоленої газованої води поряд з іншими санітарно-гігієнічними заходами дозволяє зменшити шкідливу дію високої температури і променистого тепла.

Оплачувані перерви санітарно-гігієнічного призначення надаються тим, хто працює в холодну пору року на відкритому повітрі або в неопалюваних приміщеннях, вантажникам, розробникам програм та операторам ВДТ ЕОМ, операторам комп'ютерного набору та деяким іншим категоріям працівників.

Скорочена тривалість робочого часу за роботу із шкідливими умовами праці надається згідно Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02. 2001 р. №163.

Щорічна додаткова відпустка за роботу із шкідливими і важкими умовами праці тривалістю до 35 календарних днів згідно ст. 7 Закону України "Про відпустки" надається працівникам, зайнятим на роботах, пов'язаних із негативним впливом на здоров'я шкідливих виробничих факторів, за Списком виробництв, цехів, професій і посад, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11. 1997 р. № 1290.

Конкретна тривалість додаткової відпустки встановлюється колективним чи трудовим договором залежно від результатів атестації робочих місць за умовами праці та часу зайнятості працівника в цих умовах.

Право на пільгову пенсію регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 1994 р. №162 "Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятості в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах". Цією Постановою затверджено Список № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайнятості в яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах, та Список № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників з шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайнятості в яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах.

Пільгова пенсія надається по списку № 1 чоловікам при досягненні 50 років, жінками 45, по списку №2 – чоловікам – 55, жінкам – 50.

Надбавки до заробітної плати за роботу в шкідливих умовах праці встановлюються на підставі атестації робочих місць в розмірі до 12 %, а за роботу в особливо шкідливих умовах праці – в розмірі до 24 %.

Відповідно до ст. 8 Закону України "Про охорону праці" та ст. 163 КЗпПУ на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими температурними умовами, робітникам

і службовцям видаються безплатно відповідно до норм спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту (ЗІЗ).

Наказом Держнаглядохоронпраці від 29.10. 1996 р. №170 затверджене Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту, згідно якого ЗІЗ видаються працівникам тих професій та посад, що передбачені Типовими галузевими нормами безплатної видачі працівникам спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту, або відповідними галузевими нормами, що введені на підставі типових.

ЗІЗ видаються працівникам згідно з встановленими нормами і строками носіння незалежно від форм власності та галузі виробництва.

З врахуванням специфіки виробництва, вимог технологічних процесів і нормативних актів з охорони праці, за узгодженням з представниками профспілкових органів, за рішенням трудового колективу підприємства працівникам може видаватися спецодяг, спецвзуття та інші засоби індивідуального захисту понад передбачені норми.

ЗІЗ, що видаються працівникам, повинні відповідати характеру і умовам їхнього застосування і забезпечувати безпеку праці. ЗІЗ, що надходять на підприємство, обов'язково перевіряються на їх відповідність вимогам стандартів та технічних умов, для чого створюється комісія з представників адміністрації, профспілкової організації та уповноваженого з охорони праці трудового колективу підприємства.

Роботодавець може видавати працівникам два комплекти спецодягу на два строки носіння. Роботодавець також зобов'язаний організувати заміну або ремонт спеціального одягу і спеціального взуття, що стали непридатними до закінчення встановленого строку носіння з незалежних від працівника причин. Роботодавець компенсує працівнику витрати на придбання спецодягу та інших засобів індивідуального захисту, якщо встановлений нормами строк видачі цих засобів порушений і працівник був вимушений придбати їх за власні кошти. У випадку пропажі ЗІЗ у встановлених місцях їх зберігання або псування ЗІЗ з незалежних від працівника причин, роботодавець зобов'язаний видати йому інший придатний для використання спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту.

Засоби індивідуального захисту, що були в користуванні, можуть бути видані іншим працівникам тільки після прання, хімчистки, дезінфекції та ремонту. Строк носіння таких ЗІЗ в залежності від ступеня їх зношеності встановлюється роботодавцем за погодженням з уповноваженим трудового колективу з питань охорони праці та профспілками.

Передбачені нормами теплий спеціальний одяг і спеціальне взуття видаються працівникам з настанням холодної пори року.

Роботодавець не повинен допускати до роботи працівників без встановлених нормами засобів індивідуального захисту, а також в несправному, невідремнтованому, забрудненому спеціальному одязі і спеціальному взутті та інших засобах індивідуального захисту.

Роботодавець при видачі працівникам таких засобів індивідуального захисту, як респіратори, протигази, саморятівники, запобіжні пояси, електрозахисні засоби, накомарники, каски, повинен проводити навчання і перевірку знань працівників щодо правил користування і найпростіших способів перевірки придатності цих засобів, а також тренування щодо їх застосування.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити регулярне, відповідно до встановлених строків, випробування і перевірку придатності засобів індивідуального захисту (респіраторів, протигазів, саморятівників, запобіжних поясів, електрозахисних засобів, накомарників, касок), а також своєчасну заміну фільтрів, скляних деталей та інших частин, захисні властивості яких погіршилися. Після перевірки на ЗІЗ повинна бути зроблена відмітка (клеймо, штамп) про термін наступного випробування.

Для зберігання виданого працівникам спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту створюються спеціально обладнані приміщення (гардеробні). В окремих випадках там, де за умовами роботи вказаний порядок зберігання ЗІЗ не може бути застосований (наприклад, на лісозаготівлях, геологорозвідувальних роботах), вони можуть залишатися в неробочий час у працівників.

Роботодавець зобов'язаний організувати належний догляд за засобами індивідуального захисту, своєчасно здійснювати хімічистку, прання, обезпилювання, дегазацію, дезактивацію, знешкодження і ремонт спецодягу, а також ремонт, дегазацію і знешкодження спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту. У випадку, коли роботодавець не організував своєчасну хімічистку або прання одягу, він зобов'язаний оплатити працівникові його витрати. У тих випадках, коли це необхідно за умовами виробництва, на підприємстві повинні влаштовуватись сушарні для спеціального одягу і спеціального взуття, камери для обезпилювання і установки для дегазації, дезактивації і знешкодження засобів індивідуального захисту.

Хімічистка, прання, ремонт, дегазація, дезактивація, обеззараження і обезпилення спеціального одягу, а також ремонт, дегазація, дезактивація і знешкодження спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту повинні здійснюватись в той час, коли працівники не зайняті на роботі (у вихідні дні) або під час міжзмінних перерв. При невиконанні цієї умови роботодавець повинен видавати працівникові два комплекти спецодягу. При цьому строк ношення, передбачений нормами, подвоюється.

Змістовий модуль 4 Системи управління промисловою безпекою

ТЕМА 8 Етапи розроблення і подальшого вдосконалення системи управління промисловою безпекою

Система управління охороною праці була розроблена в Україні 1976 р. Більш прогресивною є система управління охороною праці, в основу якої покладений стандарт OHSAS 18001 "Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці" та розроблений із урахуванням ДСТУ-П OHSAS 18001:2006 "Системи управління безпекою та гігієною праці".

Згідно цих стандартів система управління охороною праці будується на принципі добровільного дотримання вимог охорони праці, виходячи з законодавчо встановленого припустимого рівня ризику для життя і здоров'я працюючих. Загальний підхід, який використовується у таких системах управління, полягає в тому, що прийняття конкретного рішення базується на оцінці ризику, і зветься він **ризико орієнтованим підходом (РОП)**.

Концептуально РОП складається з двох елементів – оцінка ризику і управління ризиком.

Оцінка ризику – це аналіз виникнення і масштабів ризику в конкретній ситуації.

Управління ризиком – аналіз ситуації і розробка рішень, спрямованих на зведення ризику до прийнятного мінімуму.

Концепція РОП деякою мірою протилежна тому підходу, при якому необхідність і можливість досягнення кращого результату диктується жорсткою системою нормативів, правил, стандартів, але вона дає можливість раціонально використовувати кошти, спрямовані на охорону праці. РОП почав з'являтися в розвинених країнах 20...25 років тому. Він в більшій мірі відповідає економічним інтересам підприємства і тому більше може зацікавити підприємців.

Основним питанням теорії і практики охорони праці, в тому числі і управління охороною праці, є питання підвищення рівня безпеки. Порядок пріоритетів при розробці будь-якого проекту потребує, щоб вже на перших стадіях розробки продукту або системи у відповідний проект, наскільки це можливо, були включені елементи, що виключають потенційну небезпеку. На жаль, це не завжди можливо. Якщо виявлену небезпеку неможливо виключити повністю, необхідно знизити імовірність її появи до припустимого рівня шляхом вибору відповідного рішення. Досягти цієї мети можна кількома шляхами. Це може бути повна або часткова відмова від робіт, операцій та систем, які мають високий ступінь небезпеки; заміна небезпечних операцій іншими - менш небезпечними; удосконалення систем та об'єктів або застосування відповідних технічних чи організаційних заходів.

Кожен із зазначених напрямів має свої переваги і недоліки, і тому часто задалегідь важко сказати, який з них кращий. Як правило, для підвищення рівня безпеки завжди використовується комплекс цих заходів та засобів. Для того щоб надати перевагу конкретним заходам та засобам або певному їх комплексу, необхідно мати кількісну оцінку безпеки чи небезпеки. Саме такою *кількісною оцінкою небезпеки є ризик*, який є невід'ємною частиною таких понять, як безпека та небезпека.

Небезпека – потенційне джерело шкоди (ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять"), або *це сукупність чинників, пов'язаних з експлуатацією промислового підприємства, що діє постійно або виникає внаслідок певної ініціуювальної події чи певного збігу обставин, що чинять (здатні чинити) негативний вплив на реципієнтів* (ДСТУ 2156-93 "Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення").

Безпека – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди (ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять"), або – відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди (ДСТУ 2156-93 "Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення").

Ризик – імовірність заподіяння шкоди з урахуванням її важкості (ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять").

Допустимий ризик – це ризик, якого сучасний рівень розвитку науки, техніки та технології дозволяє уникнути (ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять").

Поняття ризику є одним із ключових в охороні праці, тому дуже важливо знати його значення і вміло використовувати. При оцінці ризику як імовірності появи несприятливої події *ризик R визначається відношенням кількості подій із небезпечними наслідками (n) до максимально можливої їх кількості (N) за конкретний період часу:*

$$R = n / N.$$

Наведена формула дозволяє розрахувати розміри загального та групового ризику. При оцінці загального ризику величина N визначає максимальну кількість усіх подій, а при оцінці групового ризику - максимальну кількість подій у конкретній групі, що вибрана із загальної кількості за певною ознакою. Зокрема, в групу можуть входити люди, які належать до однієї професії, віку, статі; групу можуть складати також транспортні засоби одного типу; один клас суб'єктів господарської діяльності тощо. Ризик у всіх цих випадках є безрозмірною величиною.

Виробничий ризик – імовірність ушкодження здоров'я працівника під час виконання ним трудових обов'язків, що обумовлена ступенем шкідливості та (або) небезпечності умов праці та науково-технічним станом виробництва (ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять").

На відміну від оцінки виробничого ризику при оцінці професійного ризику враховується тяжкість наслідків (показники стану здоров'я і втрати працездатності працівників), тобто шкода. Згідно Гігієнічної класифікації праці *професійний ризик – це величина ймовірності порушення (ушкодження) здоров'я з урахуванням тяжкості наслідків у результаті несприятливого впливу факторів виробничого середовища і трудового процесу.*

Класична методика оцінки професійного ризику здійснюється за формулою

$$R = P \times S \text{ (Британський стандарт BS-8800),}$$

де R — професійний ризик;

P — ймовірність події;

S — тяжкість наслідків.

Нехай імовірність події буде: А — висока; В — середня; С — низька. Тяжкість наслідків розподілимо таким чином: І — аварія, загибель потерпілого; ІІ — важка травма; ІІІ — легка травма. Тоді категорія ризику буде: 5 — дуже високою; 4 — високою; 3 — середньою; 2 — низькою; 1 — дуже низькою, (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Рівень ризику залежно від імовірності події та тяжкості наслідків

Тяжкість наслідків	Імовірність події		
	А висока	В середня	С мала
І. Велика	5 дуже високий ризик неприпустимий	4 високий ризик неприпустимий	3 середній ризик припустимий
ІІ. Середня	4 високий ризик неприпустимий	3 середній ризик припустимий	2 низький ризик припустимий
ІІІ. Мала	3 середній ризик припустимий	2 низький ризик припустимий	1 дуже низький ризик припустимий

Із таблиці 4.1 видно, що рівень ризику підвищується пропорційно збільшенню ймовірності події і тяжкості наслідків. На підставі цієї таблиці встановлюється категорія ризику, а за необхідністю — вживаються запобіжні заходи.

Наприклад, столяр має намір розпиляти дошку на циркулярній пилі зі знятим огородженням. Це може призвести до порізу руки. Тяжкість наслідків — середня (ІІ), ймовірність події — висока (А). За таблицею 4.1 визначаємо категорію ризику (4 — високий ризик, неприпустимий). Отже, запланована робота не може бути розпочата до встановлення огороження.

Така методика ідентифікації та оцінки професійного ризику може бути застосована для прийняття рішення про можливість розпочати будь-яку роботу або вжити заходів щодо зниження категорії ризику. Таким чином, здійснюється управління ризиком.

Карта оцінки ризику може бути додатком до Карт умов праці, які застосовуються для визначення пільг і компенсацій працівникам. Карта оцінки ризику є механізмом усунення небезпек на робочих місцях.

Оцінка професійного ризику повинна здійснюватися перед пуском обладнання, запровадження робочого місця в експлуатацію, а в подальшому — при змінах у конструкції обладнання, організації праці, технологічному процесі, у разі аварії чи травми працівника. Працівник повинен бути ознайомлений з результатами ідентифікації й оцінки категорії професійного ризику та з проведеними заходами щодо його зменшення.

ТЕМА 9 Мета та завдання управління промисловою безпекою

У теорії державного управління до базових понять входить **організаційна структура державного управління**.

Під цим поняттям зазвичай розуміють державно-управлінську категорію, що характеризує відносини сукупності ланок апарату державного управління та наявних організаційних зв'язків між ними, які виражають взаємодію та координацію елементів усередині даної системи. Структура відображає склад елементів, внутрішню форму організації системи, її статику, тоді як організаційні відносини забезпечують ефективність структурних зв'язків. Взаємозв'язок та субординація елементів структури динамічні, оскільки мають рухатися слідом за об'єктом управління, що змінюється. Відтак, ідеться про сукупність управлінських ланок, що мають бути розміщені в суворій підлеглихості і забезпечувати взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом управління.

Формування структури органів державної влади здійснюється за принципом «стратегія визначає структуру» шляхом виділення цілей держави, визначення необхідних функцій для реалізації та побудови відповідних органів державної влади для виконання визначених функцій. Таким чином, держава реалізується через організацію, яка стає її матеріальною силою. Визначення спектра цілей, переліку основних функцій, виділення з них окремих підфункцій є важливими факторами впливу на вибір структури центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Система державного регулювання у сфері промислової безпеки, як і будь-яке інше соціальне утворення, складається з функціонально об'єднаних елементів (підсистем) зі специфічними властивостями, які визначають їхнє місце у структурі цієї системи, тобто формують функціональну структуру державного управління.

У сфері промислової безпеки функціональна структура включає в себе:

- систему моніторингу, аналізу ризику і прогнозування надзвичайних ситуацій (НС) як основи діяльності зі зниження ризиків НС;
- систему попередження НС і механізми державного регулювання ризиків; систему ліквідації НС;
- систему підготовки керівного складу органів управління, спеціалістів і населення у сфері цивільного захисту.

Під **попередженням НС** розуміють сукупність заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування і організаційними структурами єдиної державної системи НС та спрямовані на запобігання НС і зменшення їх масштабів у випадку виникнення. Увесь комплекс заходів з попередження НС носить, насамперед, превентивний характер, тобто спрямований на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій.

Запобігання виникненню НС розглядається як підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання промислової безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення НС на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень і прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання в НС або пом'якшення її можливих наслідків.

Моніторингу небезпек як системі спостереження та інформаційного забезпечення процесу підготовки і прийняття управлінських рішень відводиться важлива роль у гарантуванні промислової безпеки.

Сутністю і призначенням моніторингу є спостереження і контроль за небезпечними об'єктами техносфери, зовнішніми та внутрішніми дестабілізуючими чинниками, що є джерелами надзвичайних ситуацій з метою вирішення завдань попередження НС.

Тобто метою проведення моніторингу є ідентифікація та оцінка техногенних небезпек, інформаційна підтримка процесу підготовки та прийняття управлінських рішень для забезпечення прийнятного рівня промислової безпеки.

Для досягнення цілей моніторингу небезпек необхідно вирішити комплекс завдань, які безпосередньо пов'язані з функціонуванням системи моніторингу.

Одним з головних завдань моніторингу є спостереження за потенційно небезпечними об'єктами, які можуть бути причинами аварій та катастроф, а також джерелами ризику антропогенного впливу, перш за все це об'єкти різних господарських комплексів (хімічного, металургійного, паливно-енергетичного тощо), об'єкти господарсько-побутового призначення, на яких знаходяться небезпечні хімічні, пожежо- і вибухонебезпечні речовини та будь-які види діяльності, пов'язані з використанням небезпечних речовин.

Важливу роль відіграє **інформаційне забезпечення** підготовки прийняття управлінських рішень, у структурі моніторингу небезпек та ризиків НС – це функції формування інформації щодо цивільного захисту та передачі її в зацікавлені структури управління. Такими можуть бути не тільки ті, що безпосередньо приймають рішення щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, але і управлінські структури, що приймають рішення щодо охорони природи і здоров'я людей, регулювання та відновлення якості навколишнього середовища, нормалізації екологічної обстановки.

Практичним втіленням функції попередження НС є комплекс правових, організаційних, економічних, інженерно-технічних, екологозахисних, санітарно-епідеміологічних і спеціальних заходів, спрямованих на організацію спостереження і контролю за станом ПНО, прогнозування і профілактики виникнення джерел НС, а також на підготовку до НС.

З метою зменшення матеріальних втрат і недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення надзвичайних ситуацій на центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, покладено здійснення таких заходів у сфері попередження надзвичайних ситуацій: оповіщення та інформування, інженерний, медичний, біологічний, радіаційний та хімічний захист.

Оповіщення та інформування у сфері цивільного захисту включає в себе оперативне доведення до відома населення інформації про виникнення або можливу загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, у тому числі через загальнодержавну, територіальні та локальні автоматизовані системи централізованого оповіщення, завчасне створення та організаційно-технічне поєднання постійно діючих локальних систем оповіщення та інформування населення зі спеціальними системами спостереження і контролю в зонах можливого ураження, централізоване використання мереж зв'язку, радіомовлення, телебачення та інших технічних засобів передачі інформації незалежно від форми власності та підпорядкування в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Одним із елементів проведення заходів попередження НС є **інженерний захист території**. Провідними напрямками діяльності в цій галузі є такі:

- урахування під час розроблення генеральних планів забудови населених пунктів і ведення містобудування в умовах підвищеного ризику можливості виникнення надзвичайних ситуацій на окремих територіях;
- здійснення контролю за раціональним розміщенням потенційно небезпечних об'єктів з урахуванням можливих наслідків надзвичайних ситуацій для безпеки населення і довкілля в разі виникнення таких ситуацій;
- розроблення і запровадження заходів щодо безаварійного функціонування потенційно небезпечних об'єктів;
- створення комплексних схем захисту населених пунктів та об'єктів від небезпечних природних процесів шляхом організації будівництва протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення.

Для запобігання або зменшення ступеня враження населення, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій здійснюються також превентивні заходи **медичного захисту**. До цього напрямку попередження НС включають такі: планування та використання наявних сил і засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та господарювання; своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів і санітарно-епідеміологічних заходів; контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерел водопостачання; завчасне створення і підготовка спеціальних медичних формувань; накопичення медичних засобів захисту, медичного та іншого спеціального майна і техніки; здійснення контролю за станом довкілля, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією; навчання населення способам надання першої медичної допомоги та дотримання правил відповідної санітарії.

Радіаційний, хімічний та біологічний захист як складові елементи попередження НС включають виявлення вогнищ радіаційного, хімічного та біологічного забруднення, проведення їх оцінки, організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення та запровадження типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами радіаційного, хімічного та біологічного захисту, організацію та проведення спеціальної та санітарної обробки.

Отже, попередження НС передбачає як профілактику виникнення джерел, так і власне підготовку до НС. Профілактика виникнення джерел НС являє собою проведення завчасних заходів з недопущення й усунення причин і передумов виникнення джерел НС антропогенного походження, а також по обмеженню збитків від них, тоді як підготовка до НС розглядається як сукупність економічних, організаційних, інженерно-технічних і спеціальних заходів, що завчасно проводяться на території областей з метою забезпечення безпеки населення, об'єктів господарського комплексу і навколишнього природного середовища в НС. Остання процедура найбільшу дієвість виявляє на рівні об'єктів господарського комплексу. Метою забезпечення їх роботи з урахуванням ризику виникнення джерел НС є створення умов для запобігання аварій і катастроф, протидія вражаючим факторам і впливам джерел НС, запобігання або зменшення загрози життю і здоров'ю персоналу, населенню, які проживають поблизу, а також оперативного проведення невідкладних робіт у зоні НС.

Найбільш суттєвими превентивними заходами, що здійснюються органи виконавчої влади та місцевого самоврядування з метою попередження надзвичайних ситуацій, є такі:

- визначання найважливіших напрямів у сфері попередження НС, що вимагають розробки нормативних, правових та інших актів, а також внесення змін і доповнень до чинних нормативних актів;
- організація моніторингу і прогнозування НС, аналіз і управління ризиком НС, розробка паспортів безпеки території, потенційно небезпечних об'єктів;
- розробка і реалізація комплексу превентивних організаційних, інженерно-технічних і спеціальних заходів щодо всіх напрямів попередження НС;
- організація системи оповіщення та інформування населення в НС, взаємодію із засобами інформації з питань попередження надзвичайних ситуацій;
- розробка пропозицій щодо фінансування заходів у сфері попередження НС;
- здійснення державного нагляду і контролю у галузі захисту населення і територій від НС.

Однією зі складових функціональної структури державного управління у сфері промислової безпеки є **ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій**. Під цим поняттям розуміють проведення комплексу заходів, які включають аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що здійснюються в разі виникнення НС і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також локалізацію зон надзвичайних ситуацій.

Основу даного блоку функціональної структури державного управління у сфері промислової безпеки становлять сили реагування на НС. До складу цих сил входять відповідні аварійно-рятувальні служби та підрозділи центральних і міс-

цевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій. Сили реагування складають оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, пожежно-рятувальні та аварійно-рятувальні підрозділи МНС. Крім того, до сил, на які покладені рятувальні функції відносяться державні пошуково-рятувальні та аварійно-рятувальні формування міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Ця група налічує більше ста формувань, зокрема, до її складу входять воєнізовані гірничорятувальні служби Міністерства вугільної промисловості, Міністерства енергетики та вугільної промисловості, Міністерства промислової політики; газорятувальні об'єктові служби та формування Міністерства промислової політики; аварійно-рятувальні команди в аеропортах та Морська аварійно-рятувальна служба Міністерства транспорту і зв'язку; регіональний спеціалізований загін Міністерства внутрішніх справ.

Сили, на які покладено відбудовні функції, включають в себе близько 80 підрозділів аварійно-відбудовних формувань центральних органів виконавчої влади.

Ремонтні функції виконують державні аварійно-ремонтні бригади у складі підприємств з обслуговування автодоріг, об'єктів електрозв'язку, електроенергетики, трубопровідного транспорту, комунального та водного господарства. Серед формувань цієї групи можна назвати аварійно-ремонтні бригади у складі підприємств Міністерства транспорту та зв'язку, Міністерства енергетики та вугільної промисловості, Міністерства промислової політики, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державне агентство водних ресурсів України.

Серед позаштатних формувань можна виділити добровільні пожежні дружини і команди на підприємствах, сільські протипожежні команди.

Основу сил реагування складають сили реагування МНС України, які включають аварійно-рятувальні, пожежно-рятувальні та піротехнічні підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та військові частини цивільної оборони, Державну спеціалізовану (воєнізовану) аварійно-рятувальну службу та спеціальні формування.

Незважаючи на значні здобутки в галузі розбудови сил реагування на НС, на даний час все ще невирішеними залишаються питання координації діяльності аварійно-рятувальних служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій під час проведення рятувальних та інших спеціальних робіт, організація підготовки та перепідготовки рятувальників і водолазів, проведення тренувань і навчань аварійно-рятувальних служб і формувань, проведення систематичних перевірок готовності аварійно-рятувальних служб і формувань центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій до рятування людей, проведення державної реєстрації та атестації, виконання яких покладається на Державну спеціалізовану (воєнізовану) аварійно-рятувальну службу.

Отже, існуючий стан матеріально-технічного забезпечення та загального методичного керівництва та координації діяльності аварійно-рятувальних служб і формувань не дозволяє в повному обсязі забезпечити виконання поставлених пе-

ред ними завдань щодо реагування на НС на об'єктах господарського комплексу відповідно до визначених законодавством вимог.

Виходячи з наявних недоліків цієї системи, подальшими напрямками розвитку та вдосконалення є такі: вдосконалення системи аварійно-рятувального обслуговування ПНО, та стабілізація фінансового і матеріального забезпечення; установлення зон відповідальності та збільшення обсягів аварійно-рятувального обслуговування; технічне переоснащення; розвиток законодавчо-нормативної бази, яка регламентує діяльність аварійно-рятувальних служб; взаємодія з органами влади.

ТЕМА 10. Функції і методи управління промисловою безпекою

Управління на підставі оцінки ризику. Сучасна система управління охороною праці повинна спиратися на ідентифікацію небезпек та оцінку ризику. В процесі ідентифікації небезпек необхідно виявляти всі небезпеки для працівника й підприємства, а також для клієнта і суспільства. Це означає зміну підходу до охорони праці: від примусового виконання приписів і норм до підходу "мені це потрібно для усунення ризику".

Управління охороною праці на підставі оцінки ризику вимагає:

по-перше, ретельної, комплексної попередньої ідентифікації небезпек та оцінки ризику;

по-друге, постійного моніторингу рівня ризику; по-третє, уміння визначати неприпустимий ризик і конкретно реагувати на такі ситуації.

Підприємство, що здійснює оцінку ризику і приймає відповідний рівень як припустимий, згоджується на наслідки (можливі випадки). З цієї точки зору визначення терміну "безпечна праця" може бути сформульоване як свідоме прийняття припустимого ризику.

Цілеспрямоване планування. Змістом постійного вдосконалення системи управління є уміння ставити кожний раз вищі цілі, котрі необхідно досягти й оцінювати їх кількісно. Не можна управляти тим, що неможливо кількісно оцінити.

Корегувальні й запобіжні дії полягають у:

- ідентифікації безпеки та оцінки ризику;
- розрахунку показників безпеки праці;
- проведенні аудитів, перевірок.

Ця інформація використовується для вдосконалення системи. Для попередження нещасних випадків, профзахворювань, аварій і пожеж доцільно проводити постійний кількісний моніторинг, а не обмежуватися тільки наслідками, кількістю випадків.

Конкретне запобігання полягає, перш за все, в передбаченні виникнення будь-яких небезпечних ситуацій (небезпечної поведінки працівників, небезпеч-

них умов праці). Необхідно вчасно усувати всі порушення вимог безпеки, а також, що є найефективнішим, провадити ідентифікацію та оцінку ризику і ліквідовувати його неприпустимі рівні. На цьому будується система безпеки на підприємстві.

Заохочення і співпраця всіх працівників. Твердження "За безпеку праці відповідає керівництво, служба охорони праці" варто замінити словами: "За безпеку праці відповідають усі працівники підприємства, від директора до робітника". Кожний з них має свої обов'язки і відповідає за їх виконання. Ця система повинна бути зрозуміла і прийнята всіма працівниками. З тією метою на підприємствах влаштовуються конкурси знань з охорони праці, збори, розваги для працівників та їх сімей.

Подальше вдосконалення системи. Діяльність щодо охорони праці ніколи не припиняється. На підприємстві відбуваються постійні зміни технології, обладнання, методів праці, виникають нові небезпеки. Вдосконалення системи може бути стратегічним і поточним. Головний напрям вдосконалення — досягнення культури безпеки, яка полягає в урахуванні й додержанні вимог безпеки на всіх етапах виробничої діяльності, відповідного виховання працівників.

У західних країнах застосовуються такі підходи до управління охороною праці:

- підхід ISRS (International Safety Rating System), який базується на концепції Loss Control Management, тобто оцінці безпеки на підприємстві управління втратами; призначений для оцінки ефективності управління охороною праці та її сертифікації;

- підхід OHSAS (Occupational Health and Safety Assessment System) — система управління безпекою і гігієною праці, котра діє з 1999 р. і застосовується для аудиту та видачі сертифікатів на системи управління охороною праці;

- управління ризиком на підприємстві;

- інтеграція системи управління охороною праці з управлінням якістю (ISO 9001:2000), охороною навколишнього середовища (ISO 14001:1996) і безпекою (OHSAS 18001:1999).

Система управління охороною праці й ризиком — це сукупність органів управління підприємством (структурним підрозділом), які на підставі чинних нормативно-правових актів здійснюють планомірну діяльність щодо виконання завдань охорони праці, спрямованих на усунення неприпустимого ризику для здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Об'єктом управління охороною праці й ризиком на підприємстві є діяльність структурних підрозділів і функціональних служб щодо здійснення правових, навчально-виховних, соціально-економічних, організаційно-технічних і санітарно-профілактичних заходів з охорони праці й усунення неприпустимих ризиків.

Мета функціонування СУОПР — здійснення державної політики щодо охорони праці, яка спрямована на усунення неприпустимого ризику для здоров'я

працівників під час виробничої діяльності, запобігання нещасним випадкам, профзахворюванням і аваріям шляхом комплексного вирішення встановлених завдань роботи з охорони праці.

Управління охороною праці й ризиком на підприємстві здійснюють:

- у цілому по підприємству — директор (роботодавець) і його заступники;
- у підрозділах — їх керівники.

Організаційно-методичну та наглядову діяльність з охорони праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їх виконанням здійснює служба охорони праці, яка підпорядковується безпосередньо директору.

Нормативною базою СУОП є Конституція України, Закон "Про охорону праці", Кодекс законів про працю, постанови Верховної Ради, постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента, Національна програма поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, Закон "Про охорону здоров'я", Закон "Про пожежну безпеку", система стандартів безпеки праці, правила, норми, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці. Дотримання вимог нормативно-правових актів про охорону праці здійснюється шляхом забезпечення функціонування СУОП, тобто шляхом планомірного виконання спеціальних і загальних функцій управління охороною праці.

Змістовий модуль 5 Організаційні заходи з попередження, локалізації і ліквідації наслідків техногенних аварій і катастроф

ТЕМА 11 Організаційні заходи з попередження, локалізації і ліквідації наслідків техногенних аварій і катастроф

Інформування та оповіщення.

Формування й оповіщення у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру є основним і головним невід'ємним елементом усієї системи заходів такого захисту. Інформацію становлять відомості про прогнозовані або виниклі надзвичайні ситуації з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також способи і методи реагування на них.

Центральні і місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну і достовірну інформацію про стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, про виникнення надзвичайних ситуацій, методи і способи їх захисту, уживання заходів щодо забезпечення безпеки.

Оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та постійне інформування населення про них забезпечуються шляхом:

- завчасного створення і підтримки в постійній готовності заальнодержавної і територіальних автоматизованих систем центра-лізованого оповіщення населення;

- організаційно-технічного об'єднання територіальних систем централізованого оповіщення і систем оповіщення на об'єктах господарювання;
- завчасного створення й організаційно-технічного об'єднання із системами спостереження і контролю постійно діючих локальних систем оповіщення й інформування населення в зонах можливого катастрофічного затоплення, районах розміщення радіаційних і хімічних підприємств, інших об'єктів підвищеної небезпеки;
- централізованого використання загальнодержавних і галузевих систем зв'язку, радіопровідного, телевізійного оповіщення, радіотрансляційних мереж та інших технічних засобів передачі інформації.

Спостереження

З метою своєчасного захисту населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, запобігання і реагування на них відповідними центральними і місцевими органами виконавчої влади здійснюються:

- створення і підтримка в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням у них існуючих сил і засобів контролю;
- організація збору, обробки і передачі інформації про стан навколишнього середовища, забруднення харчових продуктів, продовольчої сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами, мікроорганізмами й іншими біологічними агентами.

Плани локалізації і ліквідації аварій на об'єктах підвищеної небезпеки

У порядку реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру суб'єкт господарської діяльності, а також підприємства, установи, організації зазначені у частині п'ятій статті 10 Закону Про об'єкти підвищеної небезпеки, одночасно з розробленням декларації безпеки розробляють і затверджують план локалізації і ліквідації аварій для кожного об'єкта підвищеної небезпеки, який вони експлуатують або планують експлуатувати. Категорії аварій на об'єктах підвищеної небезпеки залежно від їх наслідків визначає Кабінет Міністрів України.

План локалізації і ліквідації аварій погоджує відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

План локалізації і ліквідації аварій переглядається кожні 5 років.

План локалізації і ліквідації аварій може переглядатися або уточнюватися до закінчення 5 років з дати його розроблення у разі:

- змін в умовах діяльності суб'єкта господарської діяльності незалежно від їх причин, що призводять до необхідності зміни відомостей, які містяться у плані локалізації і ліквідації аварій;
- внесення змін до чинних або прийняття нових нормативно-правових актів, що впливають на зміст плану локалізації і ліквідації аварій;

- висунення обґрунтованих вимог щодо плану локалізації і ліквідації аварій органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

При внесенні змін і доповнень до плану локалізації і ліквідації аварій суб'єкти господарської діяльності та інші юридичні і фізичні особи, які повинні брати участь у виконанні протиаварійних заходів, надають відповідному територіальному органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, відповідну для цього інформацію.

Обсяг, зміст, форма і порядок надання інформації встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, протягом 10 днів після затвердження плану локалізації та ліквідації аварій надає через засоби масової інформації відомості, необхідні для виконання населенням правил поведінки і дій в екстремальних ситуаціях, передбачених цим планом.

У разі створення загрози виникнення аварії з транскордонним впливом план локалізації та ліквідації аварій повинен передбачати негайне інформування відповідних органів держав, території яких можуть зазнати впливу наслідків такої аварії.

Плани локалізації і ліквідації аварій, які затверджені до набрання чинності цим Законом, зберігають чинність до закінчення строку їх дії.

ТЕМА 12 Організація і проведення режимно-обмежувальних заходів в зонах стихійних лих і техногенних катастроф

Укриттю в захисних спорудах, у разі потреби, підлягає населення відповідно до його приналежності груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах).

Створення фонду захисних споруд забезпечується шляхом:

- комплексного освоєння підземного простору міст і населених пунктів для взаємопогоджуваного розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, воєнного і господарського призначення з урахуванням необхідності пристосування і використання частини приміщень для укриття населення у випадку виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- обстеження й узяття на облік підземних і наземних будівель і споруд, які відповідають вимогам захисту споруд підземного простору міст, гірничих виробіток і природних пустот;
- дообладнування з урахуванням реальної обстановки підвальних й інших заглиблених приміщень;
- будівництва заглиблених споруд, окремо розташованих від об'єктів виробничого призначення і пристосованих для захисту;

- масового будівництва в період загрози виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру найпростіших сховищ і укриттів;
- будівництва окремих сховищ і протирадіаційних укриттів.

Перелік таких сховищ, укриттів та інших захисних споруд, які необхідно будувати, щорічно визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесені питання захисту населення і територій від надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру, і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Наявний фонд захисних споруд використовується для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, що визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до якої віднесені питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

В умовах неповного забезпечення захисними спорудами в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, основним засобом захисту є евакуація населення і розміщення його в зонах, безпечних для проживання людей і тварин.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, розташованих у зонах можливого катастрофічного затоплення, можливого небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, у районах виникнення стихійних лих, аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю і здоров'ю людей). У залежності від обстановки, що склалася під час надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру, може бути проведена загальна чи часткова евакуація населення тимчасового чи безповоротного характеру.

Загальна евакуація проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України для всіх категорій населення і планується на випадок:

- можливого небезпечного радіоактивного забруднення територій навколо атомних електростанцій (якщо виникає безпосередня загроза життю і здоров'ю людей, які проживають у зоні ураження);
- виникнення загрози катастрофічного затоплення місцевості з чотиригодинним доходженням проривної хвилі.

Часткова евакуація проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України у випадку загрози чи виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру.

При проведенні часткової евакуації завчасно вивозиться не зайняте у сферах виробництва й обслуговування населення: діти, учні навчальних закладів, вихованці дитячих будинків разом з викладачами і вихователями, студенти, пенсіонери й інваліди, що містяться в будинках для осіб похилого віку, разом з обслуговуючим персоналом і членами їх родин.

У сфері захисту населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру евакуація населення планується на випадок:

- аварії на атомній електростанції з можливим забрудненням території;
- усіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;

— лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками, які загрожують населеним пунктам. Проведення організованої евакуації, запобігання проявів паніки і недопущення загибелі людей забезпечується шляхом:

- планування евакуації населення;
- визначення зон, придатних для розміщення евакуйованих з потенційно небезпечних зон;
- організації оповіщення керівником підприємств і населення про початок евакуації;
- організації управління евакуацією;
- усебічного життєзабезпечення в місцях безпечного розселення евакуйованого населення;
- навчання населення діям при проведенні евакуації.

Евакуація населення проводиться способом, який передбачає вивезення основної частини населення із зон надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру всіма видами наявного транспорту, а у випадку його відсутності чи недостаті (а також у випадку руйнування транспортних шляхів) — організоване виведення населення пішки за заздалегідь розробленими маршрутами.

Інженерний захист

При проектуванні й експлуатації споруд та інших об'єктів господарювання, наслідки діяльності яких можуть шкідливо вплинути на безпеку населення і навколишнього середовища, обов'язково розробляються і здійснюються заходи інженерного захисту з метою запобігання виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру.

Заходи інженерного захисту населення і території повинні передбачати:

- облік при розробці генеральних планів забудови населених пунктів і веденні містобудування можливих проявів в окремих регіонах і на окремих територіях небезпечних та катастрофічних явищ;
- раціональне розміщення об'єктів підвищеної небезпеки з урахуванням можливих наслідків їх діяльності у випадку виникнення аварій для безпеки населення і навколишнього середовища;
- будівництво будинків, будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки і надійності;
- розробку і впровадження заходів безаварійного функціонування об'єктів підвищеної небезпеки;
- створення комплексної схеми захисту населених пунктів і об'єктів господарювання від небезпечних природних процесів;
- розробку і здійснення регіональних та місцевих планів запобігання й ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- організацію будівництва протизсувних, протипаводкових, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення;
- реалізацію заходів санітарної охорони території.

Медичний захист

Заходи запобігання чи зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання медичної допомоги постраждалим і їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в зонах надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру повинні передбачати:

- планування і використання існуючих сил і засобів установ охорони здоров'я незалежно від форм власності і господарювання;
- введення в дію національного плану соціально-психологічних заходів при виникненні і ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру;
- розгортання в умовах надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру необхідної кількості лікувальних установ;
- завчасне застосування профілактичних медичних препаратів і санітарно-епідеміологічних заходів;
- контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питною водою і джерелами водопостачання;
- контроль за станом атмосферного повітря й опадів;
- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;
- нагромадження медичних засобів захисту, медичного і спеціального майна й техніки;
- контроль за станом навколишнього середовища, санітарно-гігієнічною й епідемічною ситуацією;
- підготовку медичного персоналу і загальне медико-санітарне навчання населення.

Для надання безкоштовної медичної допомоги потерпілим від надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру громадянам, рятувальникам і особам, які беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, діє Державна служба медицини катастроф як особливий вид державних аварійно-рятувальних служб. Державна служба медицини катастроф складається з медичних сил і засобів та лікувальних установ центрального і територіального рівнів незалежно від виду діяльності і галузевої приналежності, визначених центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я за узгодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесені питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, з питань оборони, з питань внутрішніх справ, з питань транспорту, обласними, Київською міськими державними адміністраціями. Координацію діяльності Державної служби медицини катастроф на випадок виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру здійснюють спеціальні комісії загальнодержавного (регіонального, місцевого, об'єктового) рівня, утворені згідно з Законом. Організаційно-методичне керівництво Державною службою медицини катастроф здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Положення про Державну службу медицини катастроф розробляється центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я і спеціально уповнова-

женим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесені питання захисту населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Постраждалому населенню, особливо дітям, а також залученим до виконання аварійно-рятувальних робіт у випадку виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру за висновками Державної служби медицини катастроф чи лікарняно-трудової комісії, рятувальникам аварійно-рятувальних служб лікарями підрозділів аварійно-рятувальних служб надається гарантоване забезпечення відповідним лікуванням і психологічним відновленням у санітарно-курортних установах, при яких створені центри медико-психологічної реабілітації.

Центри медико-психологічної реабілітації створюються при діючих санаторно-курортних установах. Перелік центрів медико-психологічної реабілітації, порядок проходження медико-психологічної реабілітації, положення про медико-психологічну реабілітацію, відповідність санітарно-курортних установ вимогам медико-психологічної реабілітації щорічно визначаються у відповідних положеннях, розроблюваних центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я і затверджуваних спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесені питання захисту населення і території від надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру.

Біологічний захист

Захист від біологічних засобів ураження включає своєчасне виявлення факторів біологічного ураження в залежності від їх виду і ступеня ураження, проведення комплексу адміністративно-господарських режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних і медичних заходів.

Біологічний захист передбачає:

- своєчасне використання колективних та індивідуальних засобів захисту;
- введення режимів карантину і обсервації;
- знезаражування вогнища ураження;
- необхідне знезаражування людей, тварин і т.п.;
- своєчасну локалізацію зони біологічного ураження;
- проведення екстреної і специфічної профілактики;
- дотримання протиепідемічного режиму підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності й господарювання і населенням.

Радіаційний і хімічний захист

Радіаційний і хімічний захист включає заходи для виявлення й оцінки радіаційної, хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розробку типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального і колективного захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

Виконання вимог радіаційного і хімічного захисту забезпечується шляхом:
— завчасного нагромадження і підтримки в готовності засобів індивідуального захисту та приладів дозиметричного і хімічного контролю, обсяги і місця збере-

ження яких визначаються відповідно до встановлених зон небезпеки, забезпечення вказаними засобами насамперед особового складу формувань, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних й інших невідкладних робіт у вогнищах ураження, а також персоналу радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів господарювання і населення, яке проживає в зонах небезпечного зараження і навколо них;

— своєчасного впровадження заходів, способів і методів виявлення й оцінки масштабів та наслідків аварій на радіаційно і хімічно небезпечних об'єктах господарювання;

— створення уніфікованих засобів захисту приладів і комплектів дозиметричного й хімічного контролю;

— надання населенню можливостей купувати в установленому порядку в особисте користування засобів індивідуального захисту і дозиметрів;

— завчасного пристосування об'єктів побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарної обробки людей і спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

— розробки загальних критеріїв, методів і методик спостережень щодо оцінки радіаційної і хімічної обстановки;

— завчасного створення і використання засобів колективного захисту населення від радіаційної і хімічної небезпеки;

— пристосування наявних засобів колективного захисту від інших видів загрози для захисту від радіаційної і хімічної небезпеки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці». – К., 21.11.2002 р., № 229-IV.
2. Грибан В. Г., Негодченко О. В. Охорона праці: навч. посібник. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 280 с.
3. Гогіташвілі Г. Г., Карчевські Є.-Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 367 с.
4. Ярошевська В.М., Чабан В.Й. Охорона праці в галузі. – Навчальний посібник. – К.: Професіонал, 2004. – 288 с.
5. Ярошевська В.М., Чабан В.Й. Охорона праці в будівельній галузі: Навч. посіб. – Рівне: НУВГП, 2005. – 313 с.
6. Батлук В. А. Охорона праці в галузі телекомунікацій: Навч. посіб. – Львів: Афіша, 2003. – 320 с.
7. Березюк О. В., Лемешев М. С. Охорона праці в галузі радіотехніки: Навч. посіб. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 159 с.
8. Охорона праці в будівництві: Навч. посіб. посібник / за редакцією Коржика Б.М. і Іванова В.М. – Харків: Форт, 2010. – 388 с.
9. Протоєрейський О. С, Запорожець О. І. Охорона праці в галузі: Навч. посіб. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 268 с.
10. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навчальний посібник. – 3-є видання, доповн. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2008. – 272 с.
11. Положення «Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України», затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року, № 408/2011.
12. НПАОП 0.00-4.09-07 Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства. Затв. Держнаглядохоронпраці від 21.03.2007, наказ № 55.
13. НПАОП 0.00-4.21-04. Типове положення про службу охорони праці. Затв. Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004, наказ № 255. Зміни: Наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 02.10.2007 р. № 236;
14. НПАОП 0.00-4.12-05. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці. Затв. Наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 р. за № 15. Зареєстр. Мін'юстом України 15 лютого 2005 р. за № 231/10511.
15. НПАОП 0.00-2.23-04 «Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат». Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. № 994.
16. ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення».
17. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 ССБТ. Системи управління охороною праці. Загальні вимоги.

18. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 07.02.2008 р.

19. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки й гігієни праці працівників».

20. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – Requirements. Системи менеджменту охорони праці – Вимоги.

21. Міжнародний стандарт OHSAS 18002, Guidelines for the implementation of OHSAS 18001. Настанова по впровадженню OHSAS 18001.

Internet-джерела

1. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).
2. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
3. <http://www.mns.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України.
4. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
5. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
6. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.
7. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
8. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
9. <http://www.oxpaha.ru> - ОХРАНА. Интернет-газета о безопасности.
10. <http://www.tehdoc.ru> - Интернет-проект «Техдок.ру» – ресурс, посвященный вопросам охраны труда и промышленной безопасности.
11. <http://www.tehbez.ru> - Проект «Охрана труда в предпринимательстве», создан в рамках «Комплексной программы развития и поддержки малого предпринимательства в г. Москве».
12. <http://www.kodeks-luks.ru> - Нормативные документы в области охраны труда.
13. <http://www.gazeta.asot.ru> - Электронная версия газеты «Безопасность Труда и Жизни».

Навчальне видання

НІКІТЧЕНКО Ольга Юріївна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з навчальної дисципліни

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ
ТА ТЕХНОГЕННОЮ БЕЗПЕКОЮ**

*(для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності
7.17020201, 8.17020201 – Охорона праці (за галузями))*

Відповідальний за випуск *М. В. Хворост*

Редактор *З. І. Зайцева*

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2014, поз. 71Л

Підп. до друку 18.12.2014 р.
Друк на різнографі
Зам. №

Формат 60 x 84/16
Ум. друк. арк. 3,8
Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.